



Comisiynydd y
Gymraeg
Welsh Language
Commissioner

Adroddiad Safonau Comisiynydd y Gymraeg – Adran 64 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011

Cyrff Cyhoeddus: Llywodraeth

[Cyf: 20150529ASCCLI - 1]

Cynnwys

1	Cefndir a chyd-destun	1
2	Ymchwiliad safonau mewn perthynas â Chyrff Cyhoeddus: Llywodraeth	2
3	Rhesymoldeb a chymesuredd	3
4	Tystiolaeth a dderbyniwyd gan bersonau perthnasol	5
5	Tystiolaeth a dderbyniwyd gan aelodau o'r cyhoedd	19
6	Tystiolaeth a dderbyniwyd gan Banel Cynghori Comisiynydd y Gymraeg	25
7	Casgliadau'r ymchwiliad safonau	28
8	Y camau nesaf	35
	Atodiad A – Sylwadau cyffredinol a dderbyniwyd gan y cyhoedd ar ymchwiliadau safonau cylch 2	36
	Atodiad B – Rhestr o'r ymatebwyr i'r ymchwiliad safonau	41

1 Cefndir a chyd-destun

Prif nod Comisiynydd y Gymraeg, sefydliad annibynnol a grëwyd gan Fesur y Gymraeg (Cymru) 2011, yw hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg. Gwneir hyn drwy ddwyn sylw at y ffaith bod statws swyddogol i'r Gymraeg yng Nghymru a thrwy osod safonau ar sefydliadau. Bydd hyn, yn ei dro, yn arwain at hawliau i siaradwyr Cymraeg.

Bydd dwy egwyddor yn sail i waith y Comisiynydd:

- ni ddylid trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg yng Nghymru
- dylai personau yng Nghymru allu byw eu bywydau drwy gyfrwng y Gymraeg os ydynt yn dymuno gwneud hynny

Ar 7 Tachwedd 2014 cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ddogfen 'Rheoliadau Safonau'r Gymraeg 2015'¹. Cafodd y safonau arfaethedig hyn eu datblygu i osod dyletswyddau ar gynghorau sir a chynghorau bwrdeistref sirol yng Nghymru, awdurdodau parciau cenedlaethol a Gweinidogion Cymru.

Wrth gyflwyno'r ddogfen, nodwyd yr isod gan Lywodraeth Cymru:

Mae'r safonau wedi'u drafftio mewn ffordd sy'n adeiladu ar y cynlluniau iaith. Bellach, bydd yn ofynnol i sefydliadau a fydd yn gorfod cydymffurfio â safonau fynd ati mewn ffordd fwy rhagweithiol, strategol i roi lle canolog i'r Gymraeg. Rydym yn hyderus y bydd hyn yn darparu sylfaen gadarn, gan alluogi Comisiynydd y Gymraeg i wella gwasanaethau i siaradwyr Cymraeg.²

Bu'r rheoliadau drafft a gyhoeddwyd ar 7 Tachwedd 2014 yn sail ar gyfer ymchwiliadau safonau Comisiynydd y Gymraeg ac ymarferiad Llywodraeth Cymru i gasglu tystiolaeth er mwyn llunio asesiad effaith rheoleiddiol.

Daeth Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 1) 2015³ i rym ar 31 Mawrth 2015, a hynny yn dilyn dadl a phleidlais yng Nghyfarfod Llawn Cynulliad Cenedlaethol Cymru.

¹ <http://gov.wales/docs/dcells/consultation/141106-consultation-welsh-language-standards-cy.pdf>

² <http://gov.wales/docs/dcells/consultation/141106-consultation-welsh-language-standards-cy.pdf>

³ <http://www.legislation.gov.uk/cy/wsi/2015/996/made/welsh/data.pdf>

2 Ymchwiliad safonau mewn perthynas â Chyrff Cyhoeddus: Llywodraeth

Yn unol ag adran 62, Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, cyflwynwyd hysbysiad rhagymchwilio ar 31 Hydref 2014 at sylw personau yr ymddengys i'r Comisiynydd eu bod yn aelodau o'r grŵp canlynol o bersonau:

- Personau sy'n arfer ar ran y Goron, swyddogaethau a roddir gan neu o dan Ddeddf neu Fesur.

Y personau perthnasol a ddaw o fewn y grŵp uchod yn yr adroddiad safonau hwn yw:

- Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru

Cyflwynwyd hysbysiad rhagymchwilio ar 31 Hydref 2014 at sylw'r personau perthnasol. Hysbysiad ysgrifenedig yw hysbysiad rhagymchwilio, sy'n datgan bwriad Comisiynydd y Gymraeg i gynnal ymchwiliad safonau, ac sy'n pennu pwnc yr ymchwiliad safonau. Ni chaiff y Comisiynydd gynnal ymchwiliad safonau oni bai iddi roi hysbysiad rhagymchwilio i bob person perthnasol (sefydliad) o leiaf 14 diwrnod cyn dechrau ar yr ymchwiliad.

Pwnc yr ymchwiliad safonau hwn oedd dyfarnu ar ba safonau (os o gwbl) a ddylai fod yn benodol gymwys i bob person perthnasol a ddaw o fewn y grwpiau o bersonau (p'un a yw'r safonau eisoes wedi eu pennu gan Weinidogion Cymru o dan adran 26(1) ai peidio). Cychwynnodd cyfnod yr ymchwiliad safonau hwn ar 17 Tachwedd 2014. Daeth i ben ar 6 Chwefror 2015.

Yn rhan o'r ymchwiliad safonau hwn, casglwyd gwybodaeth gan Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru. Gwnaethpwyd hynny trwy dderbyn holiadur wedi ei gwblhau ganddynt. Yn gyfochrog â'r broses o gasglu tystiolaeth gan bob person perthnasol, casglwyd tystiolaeth gan y Panel Cyngori a'r cyhoedd.

Gosodwyd holiadur i'r cyhoedd ar wefan Comisiynydd y Gymraeg. Pwrpas yr holiadur hwn oedd rhoi cyfle i aelodau'r cyhoedd nodi'r hyn roeddynt yn teimlo sy'n rhesymol i'r personau perthnasol ei wneud a'i ddarparu yn Gymraeg, a hynny gan ystyried y gofynion ynghlwm wrth y safonau a gyhoeddwyd ar 7 Tachwedd 2014. Gosodwyd hysbysiadau yn y wasg genedlaethol yn ystod cyfnod yr ymchwiliad safonau yn tynnu sylw'r cyhoedd at yr holiadur hwn. Yn ogystal â hynny, gosodwyd fideo ar wefan y Comisiynydd er mwyn rhoi cyflwyniad i'r broses, ac i ddangos i'r cyhoedd sut y gallant ymateb i'r ymchwiliad safonau.

3 Rhesymoldeb a chymesuredd

Yn unol ag adran 63 (1) Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011, rhaid i'r Comisiynydd roi sylw i'r angen am sicrhau nad yw gofynion am i bersonau gydymffurfio â safonau yn rhinwedd adran 25 (1) yn afresymol neu'n anghymesur.

Wrth gynnal ymchwiliad safonau, rhaid i'r Comisiynydd:

- (a) ystyried, o ran pob gweithgaredd a bennir yn Atodlen 9 y mae person yn ei wneud, a yw'n rhesymol ac yn gymesur i safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn benodol gymwys ai peidio, ac
- (b) o ran pob gweithgaredd o'r fath, os yw'n rhesymol ac yn gymesur i safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn benodol gymwys i berson, dod i'r casgliad y dylai safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn benodol gymwys i'r person mewn perthynas â'r gweithgaredd hwnnw.

Wrth ystyried y cwestiwn o resymoldeb a chymesuredd, dylid nodi bod y Mesur yn gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i sicrhau bod rheoliadau yn darparu bod safonau cyflenwi gwasanaethau sy'n ymwneud â phob un o'r gweithgareddau yn Atodlen 9 a weir gan y person (ac i'r graddau y mae'n eu gwneud) yn benodol gymwys i'r person hwnnw.

Ond nid oes rhaid i Weinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn darparu bod safonau cyflenwi gwasanaethau yn benodol gymwys i berson mewn perthynas â gweithgaredd a bennir yn Atodlen 9 os yw, neu i'r graddau y mae:

- (a) adroddiad safonau o dan adran 64 yn nodi y byddai'n afresymol neu'n anghymesur i safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn benodol gymwys i berson mewn perthynas â'r gweithgaredd hwnnw, neu bod
- (b) Gweinidogion Cymru o'r farn y byddai'n afresymol neu'n anghymesur i safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn benodol gymwys i berson mewn perthynas â'r gweithgaredd hwnnw.

Nid yw hynny'n atal rheoliadau rhag darparu bod safonau cyflenwi gwasanaethau eraill yn benodol gymwys i berson.

Drwy wneud rheoliadau o dan y Mesur hwn yn arferadwy drwy offeryn statudol, awdurdodir Comisiynydd y Gymraeg i roi hysbysiad cydymffurfio i berson.

Hysbysiad cydymffurfio yw hysbysiad a roddir i berson gan y Comisiynydd—

- (a) sy'n nodi, neu'n cyfeirio at, un neu ragor o safonau a bennir gan Weinidogion Cymru o dan adran 26(1), a
- (b) sy'n ei gwneud yn ofynnol i berson gydymffurfio â'r safon neu â'r safonau a nodir neu y cyfeirir ati neu atynt.

Bydd Comisiynydd y Gymraeg yn ystyried y dystiolaeth a ddarparwyd wrth ddod i benderfyniad ar gynnwys hysbysiad cydymffurfio a roddir i berson.

Nid yw'r ffaith bod safon yn benodol gymwys i berson yn golygu bod dyletswydd arno i gydymffurfio â'r safon honno. Dim ond os bydd y Comisiynydd yn rhoi hysbysiad cydymffurfio i'r person, a bod yr hysbysiad hwnnw'n ei gwneud hi'n ofynnol i gydymffurfio â safon ar ddiwrnod gosod, y bydd y ddyletswydd honno mewn grym.

Cyn rhoi hysbysiad cydymffurfio i berson, bydd Comisiynydd y Gymraeg yn ymgynghori â'r person. Nid yw methiant y person i gymryd rhan mewn ymgynghoriad yn atal y Comisiynydd rhag rhoi hysbysiad cydymffurfio i'r person hwnnw.

Wedi i Gomisiynydd y Gymraeg roi hysbysiad cydymffurfio i berson, caiff y person hwnnw wneud cais i'r Comisiynydd yn gofyn iddi ddyfarnu a yw'r gofyniad i gydymffurfio â'r safon honno, neu i gydymffurfio â'r safon yn y modd hwnnw, yn afresymol neu'n anghymesur ai peidio. Pe bai'r Comisiynydd yn hysbysu person nad yw'r gofyniad i gydymffurfio â safon yn afresymol neu'n anghymesur, rhoddir hawl yn y Mesur iddo apelio i'r Tribiwnlys er mwyn dod i ddyfarniad.

Meini prawf Comisiynydd y Gymraeg

Wrth ddod i farn ar bwnc yr ymchwiliad safonau hwn, yn unol â'r gofynion a amlinellir yn Rhan 4, Pennod 8 y Mesur, ystyriwyd y meini prawf canlynol ochr yn ochr â'r dystiolaeth a dderbyniwyd yn rhan o'r ymchwiliad safonau. Nid oes rhaid ystyried pob maen prawf ymhob achos, ac nid yw unrhyw un o'r meini prawf yn bwysicach na'i gilydd.

- A yw'r person perthnasol yn agored i orfod cydymffurfio â safonau – a yw'r person perthnasol yn dod o fewn Atodlen 5 a hefyd o fewn Atodlen 6, neu yn dod o fewn Atodlen 7 a hefyd o fewn Atodlen 8?
- A yw'r dosbarth o safon (cyflenwi gwasanaethau; llunio polisi; gweithredu; cadw cofnodion; hybu) yn gymwysadwy i'r person perthnasol?
- A yw'r person perthnasol yn gwneud y gweithgaredd⁴ dan sylw?
- A yw'r person perthnasol eisoes wedi ymrwymo i ddarparu'r gweithgaredd, neu'r weithred dan sylw, yn rhannol neu'n llawn, drwy ei gynllun iaith Gymraeg?
- A yw'r person perthnasol eisoes yn darparu'r gwasanaeth yn Gymraeg (boed hynny'n cyfateb i'r union ofynion sydd ynghlwm â'r safon ai peidio), neu'n gwneud y gweithgaredd yn unol â'r safon?
- A yw mwyafrif helaeth y personau perthnasol eraill o fewn yr un sector yn darparu'r gwasanaeth yn Gymraeg, neu'n gwneud y gweithgaredd?
- A oes unrhyw resymau eraill yn erbyn, neu o blaid gwneud y safon yn benodol gymwys i'r person perthnasol?

⁴ Ystyrir y maen prawf hwn yng nghyswllt safonau cyflenwi gwasanaethau yn unig

4 Tystiolaeth a dderbyniwyd gan bersonau perthnasol

Derbyniwyd tystiolaeth gan Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru. Roedd y dystiolaeth hon yn cynnwys ymatebion i 190 o gwestiynau mewn holiadur, yn ogystal â thystiolaeth bellach a ddarparwyd yn dilyn ymholiadau dilynol.

Darllenwyd pob ymateb yn unigol a defnyddiwyd meddalwedd i gofnodi a dadansoddi'r testun ac i adnabod themâu cyffredinol. Cynhaliwyd cyfarfodydd rheolaidd ymhlith swyddogion Comisiynydd y Gymraeg er mwyn dadansoddi'r dystiolaeth a dderbyniwyd gan bersonau perthnasol yn rhan o'r ymchwiliad safonau, ynghyd ag ymrwymadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg y personau perthnasol dan sylw.

Darperir yn yr adran hon ganran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau perthnasol, sy'n cyfateb i'r safonau (boed hynny'n cyfateb i'r union ofynion sydd ynghlwm wrth y safonau ai peidio) ar gyfer pob gweithgaredd.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynlluniau iaith Gymraeg yn erbyn y safonau, dylid nodi nad oedd modd paru nifer o'r safonau mewn perthynas â gweithgareddau cyflenwi gwasanaethau, a hynny oherwydd natur fanwl y rheoliadau a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru. Dan rai amgylchiadau, mae'n bosibl bod y personau perthnasol dan sylw yn ymrwmo neu'n cydymffurfio â'r gofyniad, ond nid yw hwnnw wedi ei ddatgan yn benodol yn eu cynlluniau iaith Gymraeg.

Rhoddir crynodeb o'r dystiolaeth a dderbyniwyd gan bob person perthnasol a ddaw o fewn y grwpiau o bersonau a nodir yn adran 4 yr adroddiad hwn. Roedd y dystiolaeth a gyflwynwyd yn cynnwys gwybodaeth ynghylch pa weithgareddau a wneir gan y personau dan sylw, pa weithgareddau maent yn gwneud trwy'r Gymraeg ac i ba raddau y maent yn gallu cydymffurfio â'r safonau.

Lle bo unrhyw gyfeiriadau at safonau yn yr adroddiad safonau hwn, cyfeirir at y safonau a bennwyd yn y rheoliadau drafft a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru ar 7 Tachwedd 2014.

Personau sy'n arfer, ar ran y Goron, swyddogaethau a roddir gan neu o dan Ddeddf neu Fesur

Safonau cyflenwi gwasanaethau

Gweithgaredd 1: Gohebiaeth a anfonir gan gorff

Safonau ar gyfer gohebiaeth a anfonir gan gorff [1-7]

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, ac yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â gohebiaeth a anfonir gan gorff.⁵

Cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn anfon pob gohebiaeth unigol a chyffredinol naill ai yn newis iaith y darparwr, neu'n ddwyieithog. Ategwyd at hynny drwy nodi bod y cyswllt cyntaf yn cael ei wneud drwy alwad ffôn, ac y byddai'r Cydlynnydd Arolygu yn cadarnhau'r dewis iaith wrth gysylltu gan gofnodi hynny ar ddogfen ganolog a ddefnyddir. Aethpwyd ymlaen i nodi bod datganiad clir yn croesawu gohebiaeth drwy gyfrwng y Gymraeg, ac na fyddai unrhyw oedi drwy ohebu â'r sefydliad yn Gymraeg.

Nid oedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru o'r farn bod safon 3 mewn perthynas â gohebiaeth yn berthnasol i'w swyddogaethau.

Roedd Prif Arolygydd ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn ystyried y byddai gwneud y safonau mewn perthynas â gohebiaeth yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur.

Gweithgaredd 2: Galwadau ffôn at gorff a chan gorff

Safonau ar gyfer galwadau ffôn at gorff a chan gorff [8-22]

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, ac yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 87% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â galwadau ffôn at gorff a chan gorff.⁶

Roedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn ystyried y byddai gwneud safonau mewn perthynas â galwadau ffôn yn rhesymol a chymesur, ar y cyfan. Er hynny, mynegwyd pryder ynglŷn â'u gallu i gydymffurfio â safonau 10,11 a 19. Nodwyd nad oedd y sefydliad yn medru cynnig gwasanaeth cyfrwng Cymraeg ar draws pob ardal o'r gwasanaeth ar hyn o bryd. Er hynny, cydnabuwyd nad oedd y safonau yn afresymol mewn egwyddor, ond y byddai angen amser arnynt i sicrhau bod staff newydd â'r sgiliau priodol mewn lle, ynghyd â gwella sgiliau iaith Gymraeg eu staff presennol drwy'r cynllun hyfforddiant.

⁵ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

⁶ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

Gweithgaredd 3: Cyfarfodydd a gynhelir gan gorff nad ydynt yn agored i'r cyhoedd yn gyffredinol

Safonau ar gyfer cyfarfodydd a gynhelir gan gorff nad ydynt yn agored i'r cyhoedd yn gyffredinol [23-29]

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, ac yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â chyfarfodydd a gynhelir gan gorff nad ydynt yn agored i'r cyhoedd.⁷

Mewn cysylltiad â safonau 23-26B, cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn cynnal cyfarfodydd drwy gyfrwng y Gymraeg lle bo pawb sydd yn mynychu yn siarad Cymraeg. Yn yr un modd, nodwyd bod cyfarfodydd â drefnir rhwng sefydliadau allanol, ynghyd â chyfarfodydd a wnelo â buddiant neu lesiant unigolion yn cael eu cynnal drwy gyfrwng y Gymraeg os mai dyna ddewis iaith y sefydliad.

Er hynny, nid oedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru o'r farn y byddai gosod safon 27 yn rhesymol a chymesur. Nodwyd bod Arolygwyr yn cynnal cyfarfodydd cyn-arolwg yn Gymraeg neu'n ddwyieithog mewn ysgolion o'r cyfrwng hynny. Aethpwyd ymlaen i nodi nad oedd yn arfer i rieni plant ysgolion cyfrwng Saesneg ddymuno defnyddio'r Gymraeg. O'r herwydd, roedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru o'r farn y byddai gorfod trefnu gwasanaeth cyfieithu i gyfarfodydd mewn ysgolion cyfrwng Saesneg yn afresymol ac yn anghymesur.

Gweithgaredd 4: Cyfarfodydd a drefnir gan gorff sy'n agored i'r cyhoedd

Safonau ar gyfer cyfarfodydd a drefnir gan gorff sy'n agored i'r cyhoedd [30-34]

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru nad oedd yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, nac ychwaith yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â chyfarfodydd a drefnir gan gorff sy'n agored i'r cyhoedd.⁸

Ni ddarparwyd unrhyw dystiolaeth mewn perthynas â'r gweithgaredd hwn, a hynny am fod Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru o'r farn nad oedd yn gwneud y gweithgaredd. Dylid nodi bod Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru wedi nodi cyfarfodydd a gynhelir mewn perthynas â rhieni/gwarcheidwad. Dylai Gweinidogion Cymru sicrhau eglurder ar yr uchod wrth bennu safonau, a'u gwneud yn benodol gymwys i Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru.

Gweithgaredd 5: Digwyddiadau cyhoeddus a drefnir neu a ariennir yn eu cyfanrwydd gan gorff

Safonau ar gyfer digwyddiadau cyhoeddus a drefnir neu a ariennir yn eu cyfanrwydd gan gorff [35-36]

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, ac yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

⁷ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

⁸ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â chyfarfodydd cyhoeddus.⁹

Cadarnhawyd nad oedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn cynnal digwyddiadau sydd ar agor i'r cyhoedd yn gyffredinol. Er hynny, cadarnhawyd ei fod yn cynnal cynadleddau lle bo gwahoddiadau yn mynd allan i ddarparwyr penodol, ynghyd â chynrychiolwyr o sectorau penodol. Ategwyd at hynny gan nodi bod unrhyw ddeunydd a gynhyrchir ar gyfer y digwyddiadau hynny, gan gynnwys deunydd cyhoeddusrwydd, ar gael yn ddwyieithog, ac nad yw'r Gymraeg yn cael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Gweithgaredd 6: Cyhoeddusrwydd a hysbysebu gan gorff Safonau ar gyfer cyhoeddusrwydd a hysbysebu gan gorff [37]

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, ac yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â chyhoeddusrwydd a hysbysebu.¹⁰

Cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru fod pob deunydd hysbysebu a chyhoeddusrwydd a gynhyrchir gan y sefydliad yn Gymraeg a Saesneg. Ategwyd at hynny drwy nodi nad oes unrhyw fersiwn Gymraeg yn cael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Roedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn ystyried y byddai gwneud safonau mewn perthynas â chyhoeddusrwydd a hysbysebu yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur.

Gweithgaredd 7: Arddangos deunydd yn gyhoeddus Safonau ar gyfer arddangos deunydd yn gyhoeddus [38-39]

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, ac yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas ag arddangosfeydd cyhoeddus.¹¹

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru fod unrhyw ddeunydd yr arddangosir mewn cynadleddau a chyfarfodydd rhanddeiliaid yn cael eu harddangos yn ddwyieithog, ac nad oes unrhyw fersiwn Gymraeg yn cael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Roedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn ystyried y byddai gwneud safonau mewn perthynas ag arddangos deunydd yn gyhoeddus yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur.

⁹ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

¹⁰ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

¹¹ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

**Gweithgaredd 8: Corff yn cynhyrchu a chyhoeddi dogfennau
Safonau ar gyfer corff yn cynhyrchu a chyhoeddi dogfennau [40-49]**

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, ac yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â chyhoeddiadau.¹²

Cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn cyhoeddi pob dogfen a chyhoeddiad sydd â pherthnasedd cenedlaethol yn ddwyieithog.

Er hynny, nodwyd bod adroddiadau arolygu ar ysgolion, ynghyd â darparwyr eraill yn cael eu cyhoeddi naill ai'n ddwyieithog neu drwy gyfrwng y Saesneg yn unig, a hynny'n unol â dymuniad y darparwr. Golyga hynny fod tua 70% o adroddiadau yn cael eu cynhyrchu'n Saesneg yn unig, a hynny oherwydd y gynulleidfa darged y rhagwelir ar eu cyfer. O'r herwydd, roedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn ystyried y byddai gwneud safon 47 yn benodol gymwys iddynt yn afresymol ac yn anghymesur, a hynny ar sail cost a'r gynulleidfa darged.

**Gweithgaredd 9: Corff yn cynhyrchu a chyhoeddi ffurflenni
Safonau ar gyfer corff yn cynhyrchu a chyhoeddi ffurflenni [50-51]**

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, ac yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â ffurflenni.¹³

Cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn ymgymryd ag ymgynghoriadau â darparwyr a'r cyhoedd ar ystod o faterion. Ategwyd at hynny drwy nodi bod pob ffurflen ar gael yn ddwyieithog, a'u bod yn datgan yn glir eu bod yn croesawu ymatebion yn y ddwy iaith. Yn yr un modd, nodwyd bod holiaduron a rennir ymysg rhieni neu warchodwyr ar gael yn ddwyieithog, ac nad oes unrhyw fersiwn Gymraeg yn cael ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg. O'r herwydd, nid oedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn rhagweld unrhyw broblem o safbwynt cydymffurfio â'r safonau mewn perthynas â chynhyrchu a chyhoeddi ffurflenni.

**Gweithgaredd 10: Gwefannau a gwasanaethau ar-lein corff
Safonau ar gyfer gwefannau a gwasanaethau ar-lein corff [52-57]**

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, ac yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas ag arwyddion.¹⁴

¹² Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

¹³ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

¹⁴ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

Cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru bod pob agwedd ar wefan allanol y sefydliad yn ddwyieithog. Yn ogystal, nodwyd ei fod yn sicrhau bod pob cofnod a wneir drwy'r cyfrif trydar yn ddwyieithog. Nid oedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru wedi cyhoeddi unrhyw apiau ar ddyddiad cyflwyno'r dystiolaeth ar gyfer yr ymchwiliad safonau hwn.

Roedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn ystyried y byddai gwneud safonau mewn perthynas â gwefannau a gwasanaethau ar-lein yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur.

Gweithgaredd 11: Arwyddion a arddangosir gan gorff Safonau ar gyfer arwyddion a arddangosir gan gorff [58-60]

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, ac yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas ag arwyddion.¹⁵

Cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru fod pob arwydd a arddangosir yn ddwyieithog, a bod y Gymraeg yn cael ei darllen yn gyntaf ymhob achos.

Roedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn ystyried y byddai gwneud safonau mewn perthynas ag arwyddion a arddangosir yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur.

Gweithgaredd 12: Derbyn ymwelwyr i adeiladau'r corff Safonau ar gyfer derbyn ymwelwyr i adeiladau'r corff [61-66]

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, ond nad oedd yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 86% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â derbyn ymwelwyr i adeiladau'r corff.¹⁶

Cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru nad oedd yr aelodau o staff â chyfrifoldeb dros dderbyn ymwelwyr yn gallu gwneud hynny drwy gyfrwng y Gymraeg ar hyn o bryd. Er hynny, nodwyd ei fod wedi adnabod staff eraill o fewn y sefydliad fel rhai a fyddai'n medru derbyn ymwelwyr drwy gyfrwng y Gymraeg, ar y sail bod hynny'n wybyddus iddynt o flaen llaw. Nodwyd bod ffurflen ar gyfer ymwelwyr i nodi eu dewis iaith mewn cysylltiad â'r gweithgaredd hwn.

Cadarnhawyd bod yr aelodau hynny o staff sydd â chyfrifoldeb dros dderbyn ymwelwyr yn ymgymryd â chwrs 20 wythnos er mwyn sicrhau bod ganddynt y sgiliau i allu cyflawni'r swyddogaeth hon drwy gyfrwng y Gymraeg. Nid oedd gan Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru arwydd yn y dderbynfa yn nodi bod croeso i bersonau ddefnyddio'r Gymraeg yn y dderbynfa, nac ychwaith fathodynau ar gyfer staff.

¹⁵ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

¹⁶ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

Roedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn ystyried y byddai gwneud safonau mewn perthynas â derbyn ymwelwyr yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur. Er hynny, roedd o'r farn y byddai'n annhebygol y gall gwrdd â'r gofynion yn llawn hyd nes y byddai'r staff sydd yn derbyn hyfforddiant yn hyderus ac yn abl i wneud hynny.

**Gweithgaredd 13: Corff yn gwneud hysbysiadau swyddogol
Safonau ar gyfer corff yn gwneud hysbysiadau swyddogol [67-68]**

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru nad oedd yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, nac ychwaith yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â hysbysiadau swyddogol.¹⁷

Ni ddarparwyd unrhyw dystiolaeth mewn perthynas â'r gweithgaredd hwn, a hynny am fod Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru o'r farn nad oedd yn gwneud y gweithgaredd.

**Gweithgaredd 14: Corff yn dyfarnu ceisiadau am grant
Safonau ar gyfer corff yn dyfarnu ceisiadau am grant [69-73]**

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru nad oeddent yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, nac ychwaith yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â dyfarnu ceisiadau am grant.¹⁸

Ni ddarparwyd unrhyw dystiolaeth mewn perthynas â'r gweithgaredd hwn, a hynny am fod Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru o'r farn nad oeddent yn cynnal y gweithgaredd.

**Gweithgaredd 15: Corff yn dyfarnu ar dendrau am gontract
Safonau ar gyfer corff yn dyfarnu ar dendrau am gontract [74-78]**

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, ac yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â dyfarnu ar dendrau am gontract.¹⁹

Cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn gwahodd tendrau am ystod o gontractau megis cyfieithu, gwasanaethau technoleg gwybodaeth a chyfathrebu, a gwaith arolygu.

¹⁷ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

¹⁸ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

¹⁹ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

Nodwyd nad oedd yn cydymffurfio â'r gofynion ymhob achos, gyda rhai gwahoddiadau am dendr yn cael eu cyhoeddi'n Saesneg yn unig. Yn yr un modd, nodwyd nad oedd yn datgan bod croeso i dendrwy'r gyflwyno ceisiadau yn Gymraeg. Er hynny, cadarnhawyd ei fod yn adolygu'r gweithdrefnau presennol ac yn ystyried y byddai gwneud safonau mewn perthynas â'r gweithgaredd hwn yn rhesymol a chymesur.

Gweithgaredd 16: Codi ymwybyddiaeth ynghylch gwasanaethau Cymraeg a ddarperir gan gorff

Safonau arfaethedig ar gyfer codi ymwybyddiaeth ynghylch gwasanaethau Cymraeg a ddarperir gan gorff [79-80]

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, ac yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 50% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â chodi ymwybyddiaeth ynghylch gwasanaethau Cymraeg a ddarperir gan gorff.²⁰

Cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru fod eu gwasanaethau iaith Gymraeg yn cael eu hyrwyddo a'u hysbysebu ar wefan gorfforaethol y sefydliad, ynghyd ag unrhyw ddeunydd cyhoeddusrwydd e.e. 'e-daflad' mewn perthynas â gweithgaredd benodol.

Dylid nodi bod adran 12(2)(b) o Ddeddf yr Iaith Gymraeg 1993 yn nodi bod rhaid i gynlluniau iaith Gymraeg bennu ym mha ffyrdd y bydd sefydliadau yn sicrhau cyhoeddusrwydd i'r cynllun. Pwysleisia'r Comisiynydd nad yw'r mesur hwn yn elfen ddewisol o fewn y ddeddfwriaeth.

Roedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn ystyried y byddai gwneud safonau mewn perthynas â chodi ymwybyddiaeth ynghylch eu gwasanaethau Cymraeg yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur.

Gweithgaredd 17: Hunaniaeth gorfforaethol corff

Safonau arfaethedig ar gyfer hunaniaeth gorfforaethol corff [81]

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, ac yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â hunaniaeth gorfforaethol corff.²¹

Wrth gyflwyno tystiolaeth mewn perthynas â'r gweithgaredd hwn, cadarnhawyd bod hunaniaeth gorfforaethol y sefydliad yn trin y Gymraeg yn gydradd â'r Saesneg. Ategwyd at hynny gan nodi bod yr hunaniaeth gorfforaethol honno yn cael ei hyrwyddo drwy'r wefan, ynghyd â deunydd hyrwyddol mewn cynadleddau a chyhoeddiadau.

Roedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn ystyried y byddai gwneud safonau mewn perthynas â hunaniaeth gorfforaethol yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur.

²⁰ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

²¹ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

Gweithgaredd 18: Cyrsiau a ddarperir gan gorff

Safonau arfaethedig ar gyfer cyrsiau a ddarperir gan gorff [82-84]

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru nad oedd yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, nac ychwaith yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, nid oedd yr un o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â chysiau a ddarperir gan gorff.²²

Er i Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru nodi nad oedd yn gwneud y gweithgaredd, cadarnhawyd bod cyrsiau yn cael eu trefnu yn rheolaidd er mwyn hyfforddi ac i ddiweddarau arolygwyr. Nid yw'r cyrsiau hynny yn agored i'r cyhoedd; yn hytrach, maent ar agor i arolygwyr sydd o dan gytundeb i weithio ar ran y sefydliad. Ategwyd at hynny drwy nodi bod yr holl hyfforddiant a ddarperir ar gael yn ddwyieithog, ynghyd â'r deunydd ar gyfer y cyrsiau.

Cadarnhawyd bod y Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn cyfrannu at sesiynau ar wahoddiad Llywodraeth Cymru neu Swyddfa Archwilio Cymru. Nodwyd bod yr holl ddeunydd ar gyfer sesiynau tebyg i hynny ar gael yn ddwyieithog.

Nid oedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn ystyried y byddai gwneud safonau mewn perthynas â chysiau a ddarperir yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur, a hynny ar y sail nad ydynt yn darparu cyrsiau i'r cyhoedd fel y cyfryw.

Gweithgaredd 19: Systemau annerch cyhoeddus a ddefnyddir gan gorff

Safonau arfaethedig ar gyfer systemau annerch cyhoeddus a ddefnyddir gan gorff [85]

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru nad oedd yn gwneud y gweithgaredd dan sylw, nac ychwaith yn gwneud y gweithgaredd hwnnw yn Gymraeg.

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â systemau annerch cyhoeddus a ddefnyddir gan gorff.²³

Cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru fod cyhoeddiadau yn cael eu gwneud yn y liff sy'n gwasanaethu'r holl sefydliadau sy'n denantiaid yn yr adeilad, gan nodi bod y negeseuon yn ddwyieithog gyda'r Saesneg yn gyntaf. Nid oedd cyfrifoldeb uniongyrchol ganddo dros y systemau hynny.

Safonau sy'n ymdrin â materion atodol yng nghyswllt y safonau cyflenwi gwasanaethau [158-163]

Wrth ymateb i'r safonau sy'n ymdrin â materion atodol yng nghyswllt y safonau cyflenwi gwasanaeth, cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru fod ei bolisi cwynion wedi'i gyhoeddi ar wefan y sefydliad. Ategwyd at hynny gan nodi bod y polisi yn cynnwys gwybodaeth gynhwysfawr ar sut yr ymdrinnir â chwynion gan y cyhoedd am wasanaethau a ddarperir.

²² Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

²³ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn, ar gyfer pob gweithgaredd.

Nid oedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn rhagweld unrhyw anhawster mewn cydymffurfio â gofynion safon 158-163, ac ystyriodd y byddai gwneud y safonau atodol dan sylw yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur.

Safonau llunio polisi [86-95]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 90% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau llunio polisi.²⁴

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru fod y safonau llunio polisi, mewn egwyddor, yn arfer cyfredol a'u bod yn gweithredu'n unol â hwy, i raddau gwahanol, drwy eu cynllun iaith Gymraeg. Ceir ymrwymadau yng nghynllun iaith Gymraeg y sefydliad i asesu effaith ieithyddol bosibl unrhyw gynigion newydd sy'n cael eu cyflwyno ar gyfer cymeradwyaeth gan y sefydliad.

Er hynny, cadarnhawyd nad oedd y sefydliad yn meddu ar bolisi dyfarnu grantiau, a hynny am nad oedd yn ymgymryd â'r weithgaredd. Yn yr un modd, nodwyd nad oedd y sefydliad yn ymgymryd â gwaith ymchwil wrth wneud penderfyniad polisi, tu hwnt i'r broses ymgynghori arferol.

Roedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn ystyried y byddai gwneud safonau mewn perthynas â llunio polisi yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur.

Safonau sy'n ymdrin â materion atodol yng nghyswllt y safonau llunio polisi [164-169]

Wrth ymateb i'r safonau sy'n ymdrin â materion atodol yng nghyswllt y safonau llunio polisi, cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru fod eu polisi cwynion hwy wedi'i gyhoeddi ar wefan y sefydliad. Ategwyd at hynny gan nodi bod y polisi yn cynnwys gwybodaeth gynhwysfawr ar sut yr ymdrinnir â chwynion gan y cyhoedd.

Nid oedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn rhagweld unrhyw anhawster o safbwynt cydymffurfio â gofynion safon 164-169, ac ystyriodd y byddai gwneud y safonau atodol dan sylw yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur.

Safonau gweithredu [96-142]

Safonau ar gyfer defnyddio'r Gymraeg o fewn gweinyddiaeth fewnol corff [96-109]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â defnyddio'r Gymraeg o fewn gweinyddiaeth fewnol.²⁵

Gan ystyried gofynion safon 96, cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn gweithredu polisi ar ddefnyddio'r Gymraeg yn fewnol ar hyn o bryd, a bod y polisi hwnnw wedi'i gyhoeddi ar y fewnwyd. Ategwyd at hynny gan

²⁴ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn.

²⁵ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn.

nodi bod cyfleoedd i staff allu defnyddio'r Gymraeg mewn perthynas â rheoli perfformiad, ynghyd â materion cyflogaeth.

Cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn darparu'r holl ddogfennau a nodir yn safonau 97-102. Er hynny, cydnabuwyd nad oedd yn cynnig yr holl ddogfennau yn Gymraeg yn swyddogol i gyflogaion, ond ei fod yn ymateb i ddewis iaith y cyflogai fel mater o drefn.

Yng nghyswllt y gofynion ynghlwm wrth safonau 103-109, cadarnhaodd fod yr holl bolisiâu dan sylw yn cael eu cyhoeddi yn ddwyieithog. Er hynny, nodwyd nad oedd polisi mewn perthynas ag ymddygiad yn y gweithle, nac ychwaith ar amodau gwaith yn weithredol ganddo.

Safonau ar gyfer cwynion gan aelodau o staff [110-113]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â chwynion gan aelodau o staff.²⁶

Cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn caniatáu i bob aelod o staff gyflwyno cwynion i'r sefydliad, ynghyd ag ymateb i unrhyw gŵyn sy'n ymwneud ag ef neu â hi, yn Gymraeg.

Nodwyd y byddai modd cynnal cyfarfod ynghlwm â chwyn yn Gymraeg pe byddai gan yr aelod o staff sydd â chyfrifoldeb dros ymchwilio'r gŵyn y sgiliau iaith Gymraeg angenrheidiol. Lle nad yw hynny'n bosib, cynigir bod gwasanaeth cyfieithu ar y pryd yn cael ei ddarparu.

Safonau ar gyfer corff yn disgyblu staff [114-117]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â chorff yn disgyblu staff.²⁷

Wrth ystyried y gofynion ynghlwm wrth safonau 114-117, nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn caniatáu i aelodau o staff ymateb yn Gymraeg i honiadau a wneir yn eu herbyn drwy'r broses ddisgyblu fewnol. Cadarnhawyd ei fod yn cynnig cynnal unrhyw gyfarfod a drefnir mewn perthynas â'r honiadau drwy gyfrwng y Gymraeg, a hynny heb unrhyw gymorth gwasanaethau cyfieithu, lle bo'n bosibl. Lle nad oes aelod o staff â'r sgiliau iaith Gymraeg angenrheidiol ar gael i gynnal y cyfarfod, darperir gwasanaeth cyfieithu ar y pryd.

Safonau ar gyfer technoleg gwybodaeth a deunyddiau cymorth a ddarperir gan gorff, ac ynghylch y fewnwyd [118-124]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 29% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â thechnoleg gwybodaeth a deunyddiau cymorth a ddarperir gan gorff, ac ynghylch y fewnwyd.²⁸

²⁶ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn.

²⁷ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn.

²⁸ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn.

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn darparu meddalwedd gyfrifiadurol ar gyfer gwirio sillafu a gramadeg Cymraeg i gyflogeion a gweithwyr. Yn ychwanegol i hynny, cafwyd cadarnhad ei fod yn darparu rhyngwynebau Cymraeg, ynghyd â gweithredu system fewnrwyd ddwyieithog.

Cadarnhawyd ei fod yn cydymffurfio â safonau 118-122. Er hynny, nodwyd nad oedd tudalen neu dudalennau ar y fewnrwyd wedi ei neilltuo ar gyfer darparu gwasanaethau a deunydd cymorth i hyrwyddo'r Gymraeg, nac ychwaith i gynorthwyo aelodau o staff i ddefnyddio'r Gymraeg.

Safonau ar gyfer corff yn meithrin sgiliau yn y Gymraeg drwy gynllunio a hyfforddi ei weithlu [125-133]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 89% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â meithrin sgiliau yn y Gymraeg drwy gynllunio a hyfforddi ei weithlu.²⁹

Cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn asesu sgiliau iaith Gymraeg ei gyflogeion.

Wrth ymateb i'r gofynion ynghlwm wrth safon 126, nodwyd nad oeddynt yn darparu hyfforddiant i staff ar recriwtio a chyfweld. Ategwyd at hynny gan nodi mai'r unig hyfforddiant a ddarperir yn ddwyieithog ganddynt ar hyn o bryd oedd yr elfen ymsefydlu, ynghyd â'r modd y dylai staff fynd ati i ddelio â'r cyhoedd.

Safonau ar gyfer recriwtio gan gorff [134-138]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â recriwtio gan gorff.³⁰

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn cynnal asesiad o'r angen am sgiliau iaith Gymraeg mewn perthynas â phob swydd newydd neu wag yr hysbyseb. Wrth gynnal yr asesiad, ystyrir anghenion busnes y sefydliad ochr yn ochr â gofynion y cynllun iaith Gymraeg presennol.

Cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn cydymffurfio â gofynion holl agweddau eraill safonau 134-138.

Safonau ar gyfer arwyddion a arddangosir yng ngweithle corff [139-141]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas ag arwyddion a arddangosir yng ngweithle corff.³¹

Cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn arddangos arwyddion tu fewn i adeiladau'r sefydliad yn Gymraeg, a bod y Gymraeg wedi'i osod fel mai'r iaith honno sy'n debygol o gael ei ddarllen yn gyntaf.

²⁹ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn.

³⁰ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn.

³¹ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn.

Safonau ar gyfer cyhoeddiadau a negeseuon sain yng ngweithle corff [142]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, nid oedd yr un o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â chyhoeddiadau a negeseuon sain yng ngweithle corff.³²

Nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru bod cyhoeddiadau yn cael eu gwneud yn y liff sy'n gwasanaethu'r holl sefydliadau sy'n denantiaid yn yr adeilad. Ategwyd at hynny gan nodi nad cyfrifoldeb uniongyrchol y Prif Arolygydd oedd hynny. Er hynny, cadarnhawyd bod y negeseuon yn ddwyieithog gyda'r Saesneg yn gyntaf.

Safonau sy'n ymdrin â materion atodol yng nghyswllt y safonau gweithredu [170-175]

Cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ei fod yn cofnodi'r gofynion sydd ynghlwm wrth y safonau gweithredu o fewn y cynllun iaith Gymraeg presennol, a bod y cynllun hwnnw wedi ei gyhoeddi ar wefan gorfforaethol y sefydliad. Ategwyd at hynny gan gadarnhau y byddai modd cydymffurfio â'r gofynion ynghlwm wrth safonau 171-175.

Roedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn ystyried y byddai gwneud safonau mewn perthynas â safonau gweithredu, ynghyd â'r materion atodol yn benodol gymwys iddynt yn rhesymol a chymesur.

Safonau hybu [143-144]

Cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru nad oedd yn cydsynio i fod yn gymwysadwy i safonau hybu.

Safonau cadw cofnodion [145-157]

Wrth ddadansoddi ymrwymadau cyfredol cynllun iaith Gymraeg y person dan sylw, ar gyfartaledd roedd 100% o'r ymrwymadau'n cyfateb i'r safonau mewn perthynas â safonau cadw cofnodion.³³

Wrth ddarparu gwybodaeth am y trefniadau corfforaethol sydd gan y sefydliad ar hyn o bryd, nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru fod data ar agweddau presennol ar y cynllun iaith yn cael eu casglu gan y gwasanaethau corfforaethol perthnasol.

Nodwyd fod gofyniad ar bob aelod o staff i gwblhau hunan asesiad o'u sgiliau iaith Gymraeg yn flynyddol. Wrth hysbysebu am swyddi, cadarnhawyd bod grŵp y Cyfarwyddwyr yn ystyried y nifer o swyddi y dylid gosod gofynion ieithyddol hanfodol arnynt, gan gyflwyno argymhellion i'r Prif Arolygydd a'r Bwrdd Gweithredol.

Ategwyd at hynny gan nodi y byddai modd iddo gadw cofnodion yn unol â gofynion safonau 153-157.

Roedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn ystyried y byddai gwneud safonau mewn perthynas â safonau cadw cofnodion yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur.

³² Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn.

³³ Canran gyfartalog yr ymrwymadau a geir yng nghynlluniau iaith Gymraeg y personau dan sylw, sy'n cyfateb i'r safonau, boed yn rhannol neu'n llawn.

Safonau sy'n ymdrin â materion atodol yng nghyswllt y safonau cadw cofnodion [178-179]

Wrth ystyried y gofynion ynghlwm â safonau 178-179, nododd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru y byddai'n gallu cynhyrchu dogfen sy'n cofnodi'r safonau cadw cofnodion y mae'n ofynnol iddo gydymffurfio â hwy, ac y byddai unrhyw wybodaeth y dymuna'r Comisiynydd ei derbyn yn cael ei darparu.

Roedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn ystyried y byddai gwneud safonau mewn perthynas â materion atodol yng nghyswllt y safonau cadw cofnodion yn benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur.

5 Tystiolaeth a dderbyniwyd gan aelodau o'r cyhoedd

Personau sy'n arfer, ar ran y Goron, swyddogaethau a roddir gan neu o dan Ddeddf neu Fesur

Derbyniwyd 291 o ymatebion gan aelodau'r cyhoedd i'r ymchwiliadau safonau a gynhaliwyd gan Gomisiynydd y Gymraeg mewn perthynas â personau sy'n arfer ar ran y Goron, swyddogaethau a roddir gan neu o dan Ddeddf neu Fesur. Derbyniwyd 155 o ymatebion i'r ymchwiliad safonau gan unigolion a ddewisodd gwblhau holiadur a ddarparwyd ar eu cyfer gan Gomisiynydd y Gymraeg ar y wefan.

Derbyniwyd 136 ymateb pellach yn seiliedig ar dempled o ymateb safonol a gyhoeddodd Cymdeithas yr Iaith Gymraeg; yn yr achos hwn roedd yr holl ymatebion yr un fath. Mewn 14 o achosion derbyniwyd ymateb gan unigolion ddwywaith. Digwyddodd hyn gan fod unigolion wedi ymateb drwy gyfrwng ymgynghoriad y Comisiynydd yn ogystal â chwblhau templed Cymdeithas yr Iaith Gymraeg. Derbyniwyd 4 ymateb gan fudiadau neu sefydliadau eraill³⁴. Mae'r Comisiynydd wedi rhoi sylw i bob ymateb a dderbyniwyd.

Ceir rhestr lawn o'r ymatebwyr a oedd yn fodlon i'w hymatebion gael eu cyhoeddi yn Atodiad B.

Mae Ffigur 1 yn dangos o ble daeth yr ymatebwyr yn ôl eu grŵp a'u lleoliad daearyddol.

Ffigur 1 Nifer yr ymatebion i'r ymchwiliad safonau yn ôl lleoliad³⁵

Lleoliadau	Nifer	Canran (%)
Abertawe	16	5%
Blaenau Gwent	1	0%
Bro Morgannwg	7	2%
Caerffili	5	2%
Casnewydd	0	0%
Castell-nedd Port Talbot	2	1%
Ceredigion	30	10%
Conwy	9	3%
Caerdydd	32	11%
Gwynedd	72	25%
Merthyr Tudful	3	1%
Pen-y-bont ar Ogwr	3	1%
Powys	9	3%
Rhondda Cynon Taf	13	4%

³⁴ Ceir rhestr o'r mudiadau / sefydliadau hynny yn Atodiad B yr adroddiad safonau.

³⁵ Mae'r ystadegau hyn yn cynnwys yr holl ymatebion a ddaeth drwy'r holiadur, ynghyd â templed Cymdeithas yr Iaith Gymraeg.

Sir Benfro	4	1%
Sir Ddinbych	22	8%
Sir Fynwy	2	1%
Sir Gaerfyrddin	21	7%
Sir y Fflint	10	3%
Torfaen	1	0%
Wrecsam	4	1%
Ynys Môn	19	7%
Tu allan i Gymru	6	2%
Dim gwybodaeth	0	0%
Cyfanswm	291	100%

Ymateb y cyhoedd i'r ymchwiliad safonau a gynhelir mewn perthynas â Chyrff Cyhoeddus: Llywodraeth

Safonau cyflenwi gwasanaethau

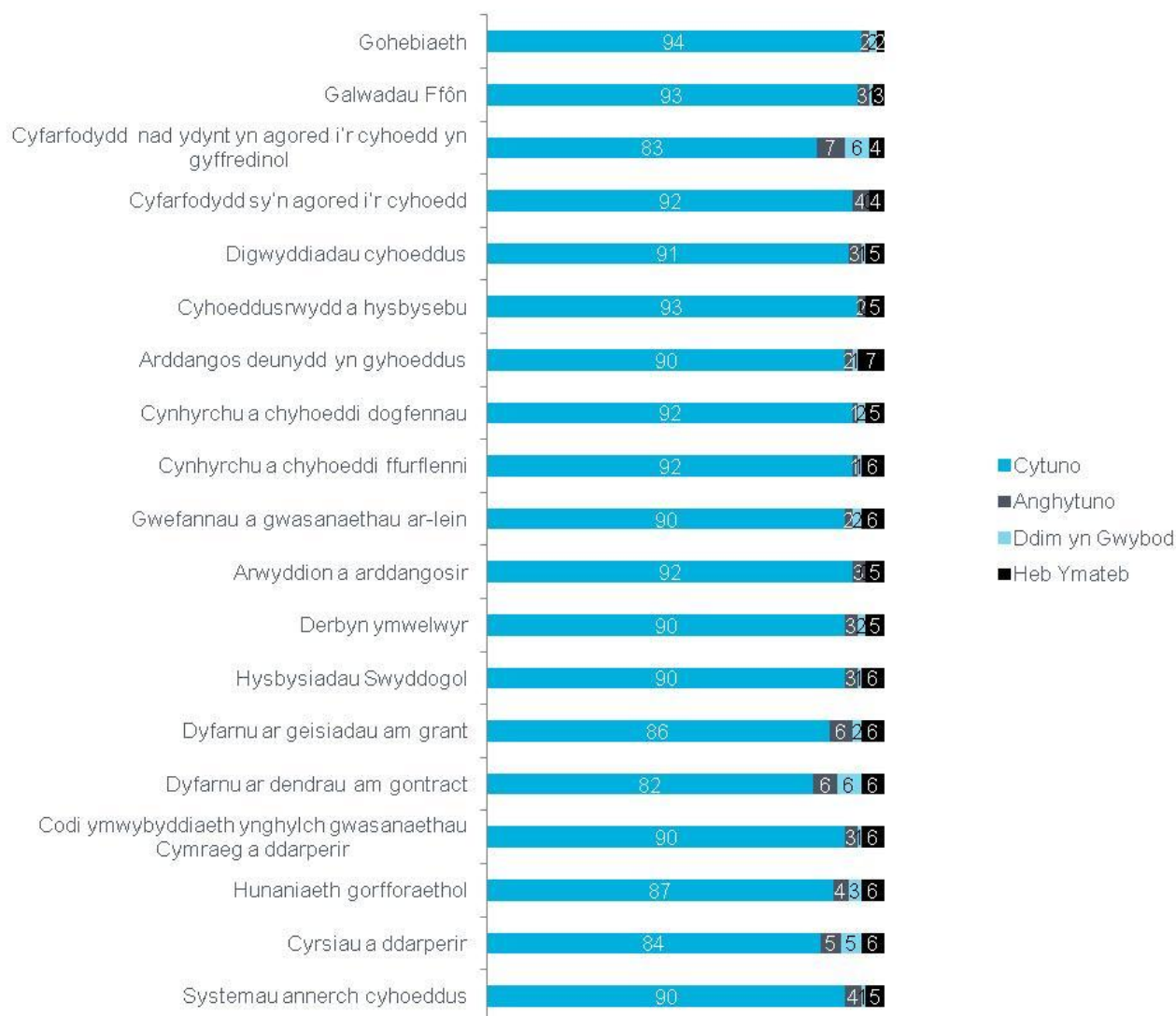
Wrth geisio barn y cyhoedd ar resymoldeb a chymesuredd y gofynion sydd ynghlwm wrth y safonau cyflenwi gwasanaethau, gofynnwyd iddynt ymateb i'r cwestiwn isod fesul gweithgaredd yn yr holiadur:

A ydych yn cytuno neu'n anghytuno y dylai'r sefydliadau dan sylw fod yn cynnal gweithgareddau safonau cyflenwi gwasanaethau yn Gymraeg, er mwyn eich galluogi chi fel aelod o'r cyhoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yn y sefyllfaoedd canlynol?

Wrth ateb y cwestiwn hwn yn rhan o'r holiadur, rhoddwyd cyfle i'r cyhoedd ymateb fesul gweithgaredd sydd o fewn cwmpas safonau cyflenwi gwasanaethau.

Mae Ffigur 2 yn dangos amrywiaeth yr ymatebion a gafwyd.

Ffigur 2 Ymateb i gwestiwn 1 yr holiadur – Safonau cyflenwi gwasanaethau



Safonau llunio polisi

Wrth geisio barn y cyhoedd ar resymoldeb a chymesuredd y gofynion sydd ynghlwm wrth y safonau llunio polisi, gofynnwyd iddynt ymateb i'r cwestiwn isod yn yr holiadur:

A ydych yn cytuno neu'n anghytuno y dylai penderfyniadau polisi'r sefydliadau dan sylw wella'r cyfleoedd sydd i chi ddefnyddio'r Gymraeg a sicrhau gwell triniaeth i'r Gymraeg?

O'r 155 a ymatebodd drwy'r holiadur ar wefan y Comisiynydd, roedd 95% (147) wedi ateb y cwestiwn hwn. O'r 147 a ymatebodd, roedd 93% (136) yn cytuno y dylai'r personau perthnasol dan sylw ystyried effaith eu penderfyniadau polisi, gan sicrhau, neu gyfrannu at sicrhau, gwell cyfleoedd i bersonau allu defnyddio'r Gymraeg ynghyd â sicrhau gwell triniaeth i'r Gymraeg.

Dengys y ffigur isod sut yr ymatebodd aelodau'r cyhoedd i'r cwestiwn hwn:

Ffigur 3 Ymateb i gwestiwn 3 yr holiadur – Safonau llunio polisi³⁶



Safonau gweithredu

Wrth geisio barn y cyhoedd ar resymoldeb a chymesuredd y gofynion sydd ynghlwm wrth y safonau gweithredu, gofynnwyd iddynt ymateb i'r cwestiwn isod yn yr holiadur:

A ydych yn cytuno neu'n anghytuno y dylai'r sefydliadau dan sylw orfod hwyluso defnyddio'r Gymraeg yn unol â'r safonau gweithredu?

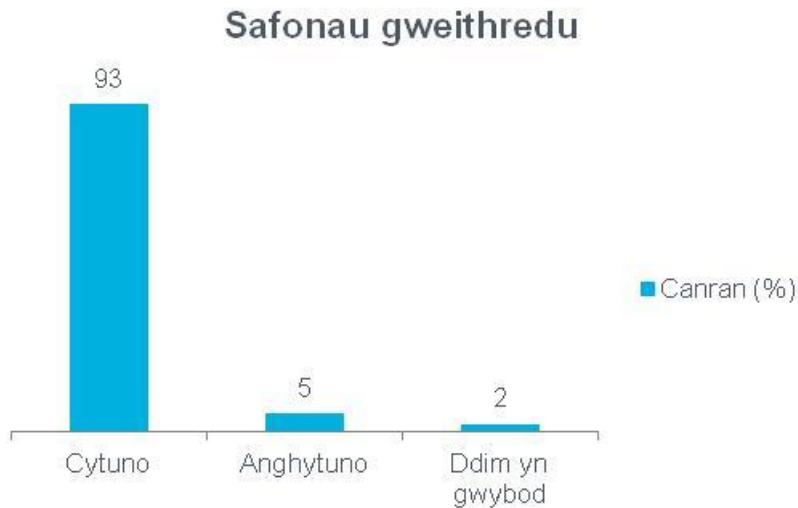
O'r 155 a ymatebodd drwy'r holiadur ar wefan y Comisiynydd, roedd 95% (147) wedi ateb y cwestiwn hwn. O'r 147 a ymatebodd, roedd 93% (136) yn cytuno y dylai'r personau perthnasol dan sylw orfod hwyluso a defnyddio'r Gymraeg yn unol â diffiniad safonau gweithredu ym Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Dengys y ffigur isod sut yr ymatebodd aelodau'r cyhoedd i'r cwestiwn hwn:

Ffigur 4 Ymateb i gwestiwn 4 yr holiadur – Safonau gweithredu³⁷

³⁶ Noder bod yr ystadegau hyn yn ymwneud â'r ymatebwyr a oedd wedi ateb y cwestiwn hwn.

³⁷ Noder bod yr ystadegau hyn yn ymwneud â'r ymatebwyr a oedd wedi ateb y cwestiwn hwn.



Safonau cadw cofnodion

Wrth geisio barn y cyhoedd ar resymoldeb y gofynion sydd ynghlwm wrth y safonau cadw cofnodion, gofynnwyd iddynt ymateb i'r cwestiwn isod yn yr holiadur:

A ydych yn cytuno neu'n anghytuno y dylai'r sefydliadau dan sylw gadw cofnod yn dweud sut y mae'n cadw at safonau'r Gymraeg a chadw cofnodion am gwynion?

O'r 155 a ymatebodd drwy'r holiadur ar wefan y Comisiynydd, roedd 95% (148) wedi ateb y cwestiwn hwn. O'r 148 a ymatebodd, roedd 94% (138) yn cytuno y dylai'r ddyletswydd hon gael ei gosod ar y personau perthnasol dan sylw.

Dengys y ffigur isod sut yr ymatebodd aelodau'r cyhoedd i'r cwestiwn hwn:

Ffigur 5 Ymateb i gwestiwn 5 yr holiadur – Safonau cadw cofnodion³⁸



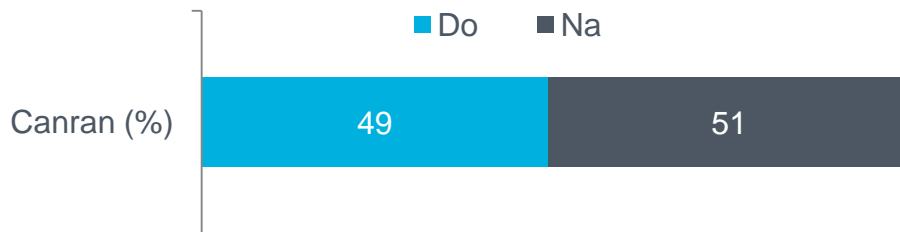
³⁸ Noder bod yr ystadegau hyn yn ymwneud â'r ymatebwyr a oedd wedi ateb y cwestiwn hwn

Sylwadau pellach

Yn ogystal â darparu ymatebion i gwestiynau penodol ar bwnc yr ymchwiliad safonau, rhoddwyd cyfle i'r cyhoedd nodi unrhyw safonau ychwanegol y roeddent o'r farn y dylid eu pennu a'u gwneud yn benodol gymwys i'r personau perthnasol dan sylw, ynghyd ag unrhyw sylwadau pellach a oedd yn berthnasol i'r ymchwiliad safonau hwn.

O'r 155 a ymatebodd drwy'r holiadur ar wefan y Comisiynydd, darparodd 49% (76) ohonynt sylwadau ychwanegol i'w hystyried gan Gomisiynydd y Gymraeg yn rhan o'r ymchwiliad safonau.

Ffigur 6 Sylwadau pellach a ddarparwyd gan aelodau'r cyhoedd



6 Tystiolaeth a dderbyniwyd gan Banel Cyngori Comisiynydd y Gymraeg

Derbyniwyd tystiolaeth gan y Panel Cyngori yn unol â'r gofynion a amlinellir yn adran 63(3) Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Roedd yr ymatebion a dderbyniwyd gan y Panel yn dangos cefnogaeth i bwrpas y rheoliadau sef gwireddu amcanion sylfaenol Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011: bod y Gymraeg yn iaith swyddogol yng Nghymru ac na ddylid ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Yn yr un modd â'r hyn a nodwyd yng nghyswllt y personau y cynhaliwyd ymchwiliadau safonau iddynt yng nghylch 1, roedd y Panel o'r farn y dylid ystyried rhesymoldeb a chymesuredd gwneud y safonau'n benodol gymwys i'r personau perthnasol ochr yn ochr â'r cyd-destun. Roedd hynny, yn eu tyb hwy, yn cynnwys bwriad y Ddeddfwriaeth a dymuniad y Ddeddfwrfa o ran statws cyfreithiol y Gymraeg; maint y sefydliadau dan sylw; eu hymwneud â'r cyhoedd; a'r gwahaniaeth rhwng gosod safonau a'r amserlen ar gyfer cydymffurfio â'r safonau hynny.

Ategwyd at hynny gan nodi y gellir ystyried rhesymoldeb a chymesuredd mewn un o ddwy ffordd, sef; pennu safonau gwahanol i bersonau mewn ardaloedd gwahanol o Gymru gan adlewyrchu natur ieithyddol yr ardaloedd perthnasol neu bennu safonau cyffredin ar draws Cymru gan ddatgan diwrnodau gosod gwahanol ar gyfer pryd y bydd yn ofynnol iddynt orfod cydymffurfio â safon(au) e.e. lle bo angen elfen o hyfforddiant staff er mwyn cydymffurfio â safon, caniatáu rhagor o amser i berson gydymffurfio â safon o'i gymharu â pherson lle mae adnoddau staff priodol ar gael eisoes. Roedd y Panel unwaith eto'n gryf o'r farn mai'r ail ddull yw'r mwyaf addas i Gomisiynydd y Gymraeg ei weithredu yn y mwyafrif o achosion, gan ystyried bod sicrhau gwell cysondeb rhwng personau o ran darparu gwasanaethau Cymraeg yn un o brif amcanion Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Er hynny, derbyniwyd sylwadau gan y Panel ynglŷn â rhesymoldeb a chymesuredd gwneud y safonau'n benodol gymwys i bersonau sydd â'u pencadlys tu allan i Gymru, gan ei gwneud hi'n ofynnol iddynt gydymffurfio â hwy ar draws y DU. Pwysleisiwyd y dylid sicrhau bod unrhyw ofynion sy'n cael eu gosod ar bersonau tebyg yn nodi'r amgylchiadau hynny lle bydd disgwyl iddynt gydymffurfio â safon(au).

Personau sy'n arfer, ar ran y Goron, swyddogaethau a roddir gan neu o dan Ddeddf neu Fesur

Safonau cyflenwi gwasanaethau

Roedd y Panel o'r farn y dylid gwneud safonau cyflenwi gwasanaethau sy'n ymwneud â phob un o'r gweithgareddau yn benodol gymwys i Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru, gan alluogi aelodau o'r cyhoedd i ddefnyddio'r Gymraeg yn y sefyllfaoedd dan sylw.

Wrth ddod i'r casgliad hwnnw, nododd y Panel ei fod o'r farn nad oedd unrhyw reswm na ddylai Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru allu cyflawni a chydymffurfio â'r mwyafrif o'r gweithgareddau dan sylw, a thrwy hynny'n ymwneud â'r cyhoedd yn Gymraeg yn gynyddol. Er hynny, roedd y Panel o'r farn y dylid sicrhau ychydig o hyblygrwydd mewn perthynas â rhai gweithgareddau, gan dynnu sylw penodol at gynhyrchu a chyhoeddi dogfennau, derbyn ceisiadau am grant ynghyd â chyrsgiau. Pwysleisiwyd mai hyblygrwydd mewn sefyllfaoedd neu amgylchiadau eithriadol fyddai ei angen, gan dynnu sylw'n benodol at ddogfennau a fyddai'n gyfyngedig o ran pwnc a'r gynulleidfa darged dybiedig.

Yn yr un modd, roedd y Panel o'r farn y dylid rhoi ystyriaeth i leoliadau canolfannau neu swyddfeydd y personau dan sylw wrth gyflwyno hysbysiadau cydymffurfio. Ategwyd at hynny gan nodi y byddai angen ystyried a fyddai'n rhesymol i bersonau o'r fath gydymffurfio â detholiad o'r safonau lle nad oes ganddynt bresenoldeb yng Nghymru. Pwysleisiwyd y cymalau perthnasol yn adran 44(3) y Mesur fel modd i'r Comisiynydd allu goresgyn sefyllfaoedd cyffelyb.

Safonau llunio polisi

Croesawyd y safonau llunio polisi a bennwyd yn y rheoliadau drafft gan y Panel. Ategwyd at hynny gan nodi y dylai'r safonau hyn gael eu gosod ar bob person y cynhelir ymchwiliad safonau mewn perthynas â hwy yng nghylch 2, gan bwysleisio pwysigrwydd cydymffurfio â hwy ar bob lefel.

Roedd y Panel yn gytûn y dylai penderfyniadau polisi Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru wella'r cyfleoedd sydd i bersonau ddefnyddio'r Gymraeg a sicrhau gwell triniaeth i'r Gymraeg, ac y dylid gwneud safonau llunio polisi yn benodol gymwys iddo.

Safonau gweithredu

Roedd y Panel yn gytûn y dylai Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru orfod hwyluso defnyddio'r Gymraeg yn unol â'r safonau gweithredu, ac y dylid gwneud safonau gweithredu'n benodol gymwys iddo.

Safonau cadw cofnodion

Roedd y Panel yn unfryd o'r farn bod gwneud safonau cadw cofnodion yn benodol gymwys i bersonau cylch 2 yn gwbl angenrheidiol er mwyn sicrhau cydymffurfiaeth â gweddill y safonau y bydd yn ofynnol iddynt gydymffurfio â hwy.

Roedd y Panel yn gytûn y dylai Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant

Adroddiad Safonau Comisiynydd y Gymraeg – Cyrff Cyhoeddus: Llywodraeth – Adran 64 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011

yng Nghymru gadw cofnod yn dweud sut y mae'n cadw at safonau penodedig eraill, a chadw cofnodion o gwynion. Daethpwyd i'r casgliad y dylid gwneud safonau cadw cofnodion yn benodol gymwys iddo.

7 Casgliadau'r ymchwiliad safonau

Sylwadau cyffredinol

Daethpwyd i'r casgliadau isod ar sail y dystiolaeth a dderbyniwyd gan y personau perthnasol, y cyhoedd a'r Panel Cyngori i bwnc yr ymchwiliad safonau, ynghyd â thystiolaeth annibynnol a gasglwyd gan Gomisiynydd y Gymraeg yng nghyd-destun cynllun iaith y person perthnasol dan sylw.

Nodir ym Memorandwm Esboniadol Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 mai un o brif amcanion y Ddeddfwriaeth oedd moderneiddio ac adeiladu ar y system o gynlluniau iaith Gymraeg a grëwyd o dan Ddeddf 1993. Yn yr un modd, nodir mai nod Llywodraeth Cymru wrth Ddeddfu oedd sicrhau gwell cysondeb rhwng personau, yn enwedig rhwng personau yn yr un sector, o ran darparu gwasanaethau Cymraeg.

Yn yr un modd, nodir bod adran 42 y Mesur yn gosod dyletswydd ar Weinidogion Cymru i sicrhau bod rheoliadau'n darparu bod safonau cyflenwi gwasanaethau sy'n ymwneud â phob un o'r gweithgareddau a bennir yn Atodlen 9 yn benodol gymwys i berson os yw'r person, ac i'r graddau y mae'r person, yn gwneud y gweithgareddau hynny.

Er hynny, dylid nodi nad oes rhaid iddynt wneud hynny os yw'r Comisiynydd yn nodi mewn adroddiad safonau, neu os yw Gweinidogion Cymru o'r farn, y byddai'n afresymol neu'n anghymesur i safonau cyflenwi gwasanaethau fod yn benodol gymwys i berson mewn perthynas â'r gweithgaredd hwnnw. Dylid nodi nad yw'r adran hon yn y Mesur yn atal rheoliadau o dan adran 39 rhag darparu bod safonau cyflenwi gwasanaethau eraill yn benodol gymwys i berson.

Yn unol â'r uchod, os amlygwyd drwy'r ymchwiliad safonau bod person yn gwneud y gweithgaredd³⁹, boed hynny i raddau mwy neu lai, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai'r holl safonau mewn perthynas â'r gweithgaredd hwnnw gael eu gwneud yn benodol gymwys iddo. Daethpwyd i'r casgliadau hynny gan fod y safonau a bennwyd gan Lywodraeth Cymru yn gyd-ddibynnol ar ei gilydd o fewn cwmpas gweithgaredd.

Nodir hefyd y gall y modd y cyflenwir gwasanaeth mewn perthynas â gweithgaredd newid yn y dyfodol ac y byddai angen addasu i adlewyrchu hynny drwy amrywio'r hysbysiad cydymffurfio, yn hytrach na mynd yn ôl at reoliadau.

Er hynny, lle ceir tystiolaeth nad yw person yn gwneud gweithgaredd o gwbl, boed hynny drwy dystiolaeth a ddaw yn rhan o'r ymchwiliad safonau, neu drwy ddulliau eraill, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad na ddylai safonau o dan y gweithgaredd hwnnw fod yn benodol gymwys iddynt, oni bai bod rhesymau dilys dros wneud hynny.

Bydd Comisiynydd y Gymraeg yn ystyried y dystiolaeth a ddarparwyd er mwyn dod i farn ar gynnwys hysbysadau cydymffurfio a roddir i bersonau perthnasol o dan adran 44 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

³⁹ [Gweithgaredd cyflenwi gwasanaethau fel y'i diffinnir yn adran 28 Mesur y Gymraeg \(Cymru\) 2011.](#)

Safonau y dylid eu gwneud yn benodol gymwys i bersonau sy'n arfer, ar ran y Goron, swyddogaethau a roddir gan neu o dan Ddeddf neu Fesur

Safonau cyflenwi gwasanaethau

Yn sgil cynnal yr ymchwiliad safonau hwn, ac ar sail y dystiolaeth a dderbyniwyd, daw'r Comisiynydd i'r casgliad y dylai Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru allu cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgareddau perthnasol.

Unwaith eto, dymuna'r Comisiynydd nodi pwysigrwydd gwahaniaethu'n glir rhwng ymrwymadau sefydliad (yr hyn sy'n ddisgwyliedig ohono) a pherfformiad (i ba raddau mae'n cydymffurfio â'r disgwyliadau hynny ar hyn o bryd). Mae pob cynllun iaith Gymraeg yn dwyn awdurdod llawn y sefydliad wrth ddod i gytundeb ar gynnwys. Byddai peidio â phennu safonau sy'n gydradd, â'u gwneud yn benodol gymwys i'r personau dan sylw, yn gam yn ôl ac yn mynd yn groes i fwriad Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Nodir bod perfformiad, ynghyd ag i ba raddau y gall sefydliad gydymffurfio â safon ar gyfnod amser penodol yn fater ymarferol. Gall y graddau hynny wella, gwaethygu neu aros yr un fath. Mae Comisiynydd y Gymraeg o'r farn y dylai ymrwymadau ddiwallu anghenion defnyddwyr y Gymraeg y maent yn eu gwasanaethu, gydag amserlen resymol wedi ei phennu ar gyfer delio ag unrhyw rwystrau sy'n bodoli. Bydd Comisiynydd y Gymraeg yn ystyried y rhwystrau hynny wrth benderfynu ar gynnwys hysbysiadau cydymffurfio a gyflwynir o dan adran 44 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011.

Er y derbyniwyd rhai enghreifftiau o ddiffyg cydymffurfiaeth, neu bryderon ynglŷn â rhai gofynion sydd ynghlwm wrth y safonau cyflenwi gwasanaethau, roedd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru ar y cyfan yn ystyried y byddai gwneud y safonau'n benodol gymwys iddo yn rhesymol a chymesur.

Casgliad 1: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylid sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgareddau isod fod yn benodol gymwys i Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru.

- gohebiaeth a anfonir gan gorff
- galwadau ffôn i gorff a chan gorff
- cyfarfodydd a gynhelir gan gorff nad ydynt yn agored i'r cyhoedd yn gyffredinol
- cyhoeddusrwydd a hysbysebu gan gorff
- arddangos deunydd yn gyhoeddus
- corff yn cynhyrchu a chyhoeddi dogfennau
- corff yn cynhyrchu a chyhoeddi ffurflenni
- gwefannau a gwasanaethau ar-lein corff
- arwyddion a arddangosir gan gorff
- derbyn ymwelwyr i adeiladau'r corff
- hysbysiadau swyddogol

- corff yn dyfarnu ar geisiadau ar dendrau am gontract
- codi ymwybyddiaeth ynghylch gwasanaethau Cymraeg a ddarperir gan gorff
- hunaniaeth gorfforaethol corff
- systemau annerch cyhoeddus a ddefnyddir gan gorff

Casgliad 2: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod swyddogaeth arolygu Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru, gan gynnwys ymweliadau â lleoliadau perthnasol yn cael eu cynnwys wrth bennu safonau mewn rheoliadau.

Mewn perthynas â'r gweithgareddau isod, derbyniwyd tystiolaeth gan Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru a nododd nad oedd yn gwneud rhai gweithgareddau, a hynny oherwydd nad oedd y gweithgareddau hyn yn cael eu cyflwyno i'r cyhoedd. Er hynny, fel yr amlinellwyd yn Rhan 4 yr adroddiad, ymddengys bod aneglurder ynghylch union ddiffiniad y term "personau" yn y rheoliadau drafft, ac a fyddai hynny'n ymestyn tu hwnt i'r cyhoedd fel y'i diffinnir yn Neddf yr Iaith Gymraeg 1993. Wrth bennu safonau o dan adran 39, dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod y rheoliadau terfynol yn amlinellu'n glir y gynulleidfa sydd dan sylw mewn perthynas â phob gweithgaredd.

Casgliad 3: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgareddau isod fod yn benodol gymwys i Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru, a hynny yng nghyd-destun eu gweithgareddau hwy.

- cyfarfodydd a drefnir gan gorff sy'n agored i'r cyhoedd
- digwyddiadau cyhoeddus a drefnir neu a ariennir yn eu cyfanrwydd gan gorff

Yn yr un modd, ymddengys bod aneglurder wedi bod ynghylch union ddiffiniad 'cwrw addysg'. Noda'r rheoliadau drafft mai cwrw addysg yw "unrhyw seminar, hyfforddiant, gweithdy neu ddarpariaeth debyg sy'n cael ei ddarparu ar gyfer addysgu neu wella sgiliau aelodau o'r cyhoedd; ond nid yw'n cynnwys gweithgareddau na chyrtsiau sy'n cael eu darparu fel rhan o'r cwricwlwm yn unol ag unrhyw ddeddfiad"⁴⁰.

Bydd Comisiynydd y Gymraeg yn ystyried yr amgylchiadau hyn ymhellach wrth benderfynu ar gynnwys hysbysiadau cydymffurfio o dan adran 44 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 gyda golwg ar sicrhau eglurder ar hynny drwy ymgynghoriad pellach o dan adran 47 y Mesur.

Casgliad 4: Ar sail y diffiniad presennol o'r rheoliadau, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgareddau isod fod yn benodol gymwys i bob person perthnasol a ddaw o fewn yr adroddiad safonau hwn:

⁴⁰ Paragraff 37, Rhan 3, Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Gweinidogion Cymru, Cynghorau Sir a Chynghorau Bwrdeistref Sirol, ac Awdurdodau Parciau Cenedlaethol) 2015.

○ cyrsiau a ddarperir gan gorff

Cadarnhaodd Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru nad oedd yn cyhoeddi nac yn arddangos unrhyw hysbysiadau swyddogol. Yn yr un modd, nodwyd nad oedd dyroddi grantiau yn weithgaredd perthnasol iddo. Ni dderbyniwyd tystiolaeth i amlygu os oedd hynny am resymau cyfansoddiadol/deddfwriaethol ai peidio.

Noda'r rheoliadau drafft mai diffiniad hysbysiad swyddogol yw 'unrhyw hysbysiad y mae corff yn ei gyhoeddi er mwyn rhoi gwybod i bersonau am weithgareddau cyflenwi gwasanaethau neu newidiadau i weithgareddau cyflenwi gwasanaethau'r corff'. Gyda hynny mewn golwg, daw'r Comisiynydd i'r casgliad y gall hynny fod yn weithgaredd perthnasol i Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru.

Casgliad 5: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgareddau isod fod yn benodol gymwys i Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru, i'r graddau bod y pŵer a'r swyddogaeth gan y person i wneud hynny:

○ corff yn dyfarnu ar geisiadau am grant

Safonau llunio polisi

Yn sgil cynnal yr ymchwiliad safonau hwn, ac ar sail y dystiolaeth a dderbyniwyd, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai penderfyniadau polisi Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru wella'r cyfleoedd sydd i bersonau ddefnyddio'r Gymraeg a sicrhau na chaiff y Gymraeg ei thrin yn llai ffafriol na'r Saesneg.

Rhesymau'r Comisiynydd dros ddod i'r casgliad hwnnw yw bod eisoes disgwyl i Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru asesu goblygiadau ieithyddol polisiâu a mentrau newydd yn ystod y broses o'u creu a'u hadolygu. Cadarnhawyd hyn oll yn y dystiolaeth a dderbyniwyd fel rhan o'r ymchwiliad safonau hwn.

Mae'r mesurau gofynnol sy'n sail ar gyfer cynnwys cynlluniau iaith Gymraeg i'w gweld ar ffurf canllawiau statudol a gymeradwywyd gerbron Tŷ'r Cyffredin (pasiwyd Canllawiau ar Ffurf a Chynnwys Cynlluniau Iaith gan Senedd y DU ar 19 Gorffennaf 1995). Nodir yn y canllawiau hynny y dylai sefydliadau orfod pennu'r mesurau y bwriedir eu cymryd wrth asesu effaith polisiâu, strategaethau a mentrau newydd a'u gweithredu.

Casgliad 6: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau llunio polisi fod yn benodol gymwys i Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru.

Safonau gweithredu

Noda adran 30 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 mai ystyr safon gweithredu yw:

safon y bwriedir iddi hybu neu hwyluso defnyddio'r Gymraeg

- (i) *gan A wrth i A wneud ei weithgareddau perthnasol,*
- (ii) *gan A a pherson arall wrth iddynt ddelio â'i gilydd mewn cysylltiad â gweithgareddau perthnasol A, neu*
- (iii) *gan berson heblaw A wrth iddo wneud gweithgareddau at ddibenion gweithgareddau perthnasol A, neu mewn cysylltiad â hwy.*

Mae Comisiynydd y Gymraeg yn cydnabod bod rhai elfennau ynghlwm wrth y safonau gweithredu yn newydd i Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru. I'r un perwyl, derbyniwyd rhai enghreifftiau lle nad oes trefniadau mewn lle er mwyn sicrhau cydymffurfiaeth lawn â'r gofynion ar hyn o bryd. O'r herwydd, mae'n anorffod y bydd angen sicrhau amser digonol er mwyn sicrhau cydymffurfiaeth lawn â'r gofynion.

Er yr uchod, dylid nodi bod nifer o'r gofynion yn bethau sy'n ddisgwyliedig i bersonau eu gwneud o dan gynlluniau iaith Gymraeg. Mae'r rhain yn cynnwys pennu mesurau i sicrhau bod gweithleoedd sydd â chyswllt â'r cyhoedd yng Nghymru yn ceisio cael digon o siaradwyr Cymraeg sydd â'r sgiliau priodol; mesurau i glustnodi'r swyddi hynny lle ystyrir bod y gallu i siarad Cymraeg yn hanfodol a'r rhai lle ystyrir ei fod yn ddymunol; ynghyd â mesurau i asesu'r angen am hyfforddiant a'i ddarparu i gyflogeion.

I'r perwyl hwn, ac ar sail y dystiolaeth a dderbyniwyd, daw'r Comisiynydd i'r casgliad ei bod hi'n rhesymol a chymesur i Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru alluogi personau i wneud eu gweithgareddau perthnasol drwy gyfrwng y Gymraeg.

Gyda'r elfennau hynny nad ydynt wedi eu gwreiddio yn eu cynllun iaith Gymraeg, neu'n weithredol ar hyn o bryd, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y byddai caniatáu amser digonol i ymgysiraedd at y nod polisi newydd hwn yn rhesymol a chymesur.

Casgliad 7: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau gweithredu fod yn benodol gymwys i Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru.

Safonau cadw cofnodion

Yn sgil cynnal yr ymchwiliad safonau hwn, ac ar sail y dystiolaeth a dderbyniwyd, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru gadw cofnod yn dweud sut y mae'n cadw at safonau y disgwylir iddo gydymffurfio â hwy, ynghyd â chwynion. Mae'n ofynnol o dan gynlluniau iaith Gymraeg i'r sefydliadau dan sylw bennu camau sydd i'w cymryd i gyhoeddi gwybodaeth ar berfformiad y sefydliad yn erbyn y gofynion statudol. Cadarnhawyd hynny yn y dystiolaeth a dderbyniwyd, gyda Phrif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng

Nghymru yn nodi bod y safonau cadw cofnodion, mewn egwyddor, ac yn weithredol i raddau helaeth, yn arfer cyfredol. O'r herwydd, ystyrient fod gwneud y safonau'n benodol gymwys iddynt yn rhesymol a chymesur.

Casgliad 8: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau cadw cofnodion fod yn benodol gymwys i Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru.

Safonau hybu

Nid oedd Prif Arolygydd ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru yn dymuno cydsynio i safonau hybu fod yn gymwysadwy iddo.

Safonau sy'n ymdrin â Materion Atodol

Ceir darpariaethau ym Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 sy'n ymwneud â threfniadau monitro a gofynion adrodd ar gyfer y gyfundrefn safonau (Adran 27 – Darpariaethau Atodol). Yn dilyn cymeradwyaeth 'Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 1) 2015'⁴¹ yng Nghyfarfod Llawn Cynulliad Cenedlaethol Cymru ar 24 Mawrth 2015, pennwyd safonau sy'n ymdrin â materion atodol o dan adran 26 y Mesur.

Noda Comisiynydd y Gymraeg ei bod hi'n ofynnol o dan gynlluniau iaith Gymraeg i bennu camau sydd i'w cymryd i gyhoeddi gwybodaeth ar berfformiad y sefydliad yn erbyn y gofynion statudol.

Mae dogfen polisi Llywodraeth Cymru, 'Arolygu, Archwilio a Rheoleiddio'⁴², yn egluro mai rôl arolygwyr yw 'gwirio'n annibynnol gan ddefnyddio arbenigedd proffesiynol a phŵer cyfreithiol'. Caiff hynny ei ategu gan Adroddiad Crerar ar arolygu yn yr Alban sy'n nodi mai rôl arolygwyr allanol yw darparu sicrwydd annibynnol fod gwasanaethau'n cael eu rheoli'n dda ac yn addas i bwrpas. Yn ôl Crerar, pum prif egwyddor arolygu yw'r angen i ganolbwyntio ar y cyhoedd; annibyniaeth; cymesuredd; tryloywder ac atebolrwydd. Mae cynigion Crerar yn gyson ag egwyddorion Hampton sy'n nodi y dylai arolygu ddigwydd ar sail risg; na ddylid cynnal arolygon heb reswm ac y dylai rheoleiddwyr allu rhoi cyngor awdurdodol a hygyrch. Yn yr un modd, ceir cydnabyddiaeth hefyd nad oes modd i gyrrff arolygu oruchwyllo popeth y mae darparwyr gwasanaethau yn ei wneud. Hynny yw, mae disgwyliad cynyddol ar ddarparwyr gwasanaeth i gael trefniadau craffu ac archwilio mewnol cadarn. Ymhellach i hynny, mae hunan asesu yn chwarae rhan gynyddol bwysig mewn trefniadau arolygu allanol.

Casgliad 9: Yn sgil cynnal yr ymchwiliad safonau, ac wrth ystyried yr uchod, daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau sy'n ymdrin â materion atodol fod yn benodol gymwys i'r holl bersonau perthnasol a ddaw o fewn yr adroddiad safonau hwn.

⁴¹ <http://www.legislation.gov.uk/cy/wsi/2015/996/made/welsh/data.pdf>

⁴² <http://gov.wales/docs/dpsp/publications/inspectionpolicystatement/090930inspstatementcy.pdf>

Safonau ychwanegol y dylid eu pennu a'u gwneud yn benodol gymwys i Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru

Nodir yr isod yn adran 64(3) Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011:

Os -

- (a) casgliadau'r ymchwiliad safonau (boed yn llwyr neu'n rhannol) yw y dylai safonau fod yn benodol gymwys i berson, a
- (b) nad yw unrhyw un neu ragor neu'r oll o'r safonau hynny wedi ei phennu neu eu pennu gan Weinidogion Cymru o dan adran 26(1), rhaid i'r adroddiad safonau nodi'r safonau sydd heb eu pennu.

Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylid pennu safonau ychwanegol at y rhai a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru ar 7 Tachwedd 2014. Lluniwyd y farn hon yn dilyn derbyn tystiolaeth gan y cyhoedd a'r personau perthnasol fel rhan o'r ymchwiliad safonau.

Gweithgareddau: cyfryngau cymdeithasol; peiriannau hunanwasanaeth

Ers i gyfnod yr ymchwiliad safonau ddirwyn i ben, fe osodwyd fersiwn ddrafft o Reoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 1) (Cymru) 2015 yn y Swyddfa Gyflwyno ar 3 Mawrth 2015. Derbyniodd Cynulliad Cenedlaethol Cymru y Rheoliadau hyn yng Nghyfarfod Llawn 24 Mawrth 2015. Gwelwyd safonau cyflenwi gwasanaeth ynghylch defnydd corff o'r cyfryngau cymdeithasol, ynghyd â pheiriannau hunanwasanaeth yn ychwanegol at yr ystod o weithgareddau a oedd yn destun yr ymchwiliad safonau hwn. Safonau 58, 59, a 60 yw'r safonau hyn ymhlith Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Rhif 1) (Cymru) 2015.⁴³

Casgliad 10: Daw Comisiynydd y Gymraeg i'r casgliad y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod rheoliadau yn gwneud darpariaeth i safonau cyflenwi gwasanaethau mewn perthynas â'r gweithgaredd isod fod yn benodol gymwys i Brif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru, pe bai Gweinidogion Cymru o'r farn bod y gweithgareddau isod yn rhai gallasai'r person fod yn ymgymryd â nhw ar hyn o bryd, neu yn y dyfodol:

- defnydd corff o'r cyfryngau cymdeithasol
- peiriannau hunan wasanaeth

⁴³ <http://www.legislation.gov.uk/cy/wsi/2015/996/made/welsh/data.pdf>

8 Y camau nesaf

Wrth ddarparu'r adroddiad safonau hwn mae Comisiynydd y Gymraeg wedi ystyried yr holl ymatebion a gyflwynwyd i'r ymchwiliad safonau. Caiff yr adroddiad hwn ei gyflwyno i'r isod yn unol ag adran 64(4) Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011:

- pob person perthnasol
- Panel Cyngori Comisiynydd y Gymraeg
- pob person a gymerodd ran yn ymgynghoriad y Comisiynydd yn unol ag adran 63;
- Gweinidogion Cymru.

Ochr yn ochr ag ymchwiliadau safonau Comisiynydd y Gymraeg, disgwylir i Weinidogion Cymru gynnal asesiadau effaith rheoleiddiol mewn perthynas ag is-ddeddfwriaeth berthnasol y maent yn bwriadu ei gwneud, gan ddefnyddio eu pwerau is-ddeddfwriaethol eu hunain.

Noda Ddeddf Llywodraeth Cymru 2006 mai asesiad effaith rheoleiddiol yw'r isod:

A regulatory impact assessment is an assessment as to the likely costs and benefits of complying with relevant Welsh subordinate legislation.⁴⁴

Yn hyn o beth, gall asesiad effaith rheoleiddiol gael ei ystyried:

- yn broses i helpu Gweinidogion Cymru ystyried effaith y rheoliad arfaethedig ar fuddiannau unigolion, grwpiau, sefydliadau ac ati
- yn gyfrwng i alluogi Gweinidogion Cymru i bwysu a mesur costau a manteision yr holl opsiynau sydd ar gael iddynt cyn gweithredu polisi; ac
- yn fodd o gyflwyno'r dystiolaeth berthnasol ar effeithiau cadarnhaol a negyddol ymyriadau o'r fath at ddibenion craffu ar y dystiolaeth honno.⁴⁵ □

Bydd disgwyl i Weinidogion Cymru ystyried y dystiolaeth a gasglwyd ganddynt at ddibenion yr asesiad effaith rheoleiddiol, ochr yn ochr â chasgliadau Comisiynydd y Gymraeg mewn adroddiad safonau wrth benderfynu a ddylent arfer y pwerau sydd wedi eu rhoi iddynt o dan Ran 4 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 ai peidio.

Cadarnhaodd Y Gwir Anrh. Carwyn Jones AC, Prif Weinidog Cymru mewn datganiad ar 24 Mawrth 2015 y rhagwelir ar hyn o bryd y cychwynnir ar y broses o gyflwyno rheoliadau ar gyfer y personau perthnasol a nodir yn yr adroddiad hwn erbyn diwedd 2015, gyda dadl a phleidlais ar gymeradwyo'r rheoliadau yng Nghyfarfod Llawn y Cynulliad Cenedlaethol.

⁴⁴ Adran 76(2)(a) Deddf Llywodraeth Cymru 2006.

⁴⁵ <http://gov.wales/docs/legislation/guidance/091020riacodecy.doc>

Atodiad A – Sylwadau cyffredinol a dderbyniwyd gan y cyhoedd ar ymchwiliadau safonau cylch 2

Roedd yr ymatebion a dderbyniwyd yn gyffredinol gefnogol i'r cysyniad o bennu safonau, a hynny er mwyn sicrhau hawliau clir i siaradwyr Cymraeg mewn perthynas â'r gwasanaethau Cymraeg a ddarperir gan yr holl sefydliadau sydd wedi eu cynnwys yng nghylch 2.

Mynegwyd cryn awydd unwaith eto gan y cyhoedd i sicrhau bod y safonau a gaiff eu pennu yn rai sy'n glir, cadarn a dealladwy i bobl gyffredin. Ategwyd at hynny gan nodi mai drwy hynny'n unig y sicrheir y caiff hawliau siaradwyr Cymraeg eu gwarchod.

Amlinellir isod brif themâu'r ymatebion a dderbyniwyd a oedd o blaid gwneud y safonau'n benodol gymwys:

- Yr angen am sicrhau bod y safonau a bennir yn adlewyrchu'n llawn argymhellion Ymholiad Iechyd Comisiynydd y Gymraeg.
- Yr angen am sicrhau bod safonau yn sicrhau darpariaeth o wasanaethau Cymraeg yn ddiofyn, gan sicrhau bod y cysyniad o gynnis rhagweithiol yn gyson drwyddi draw.
- Sicrhau nad yw'r broses o ddyfarnu neu ddelio â thendr neu gontract uwchlaw'r angen am osod amodau iaith Gymraeg ar y grantiau/contractau a ddosberthir gan sefydliadau sydd wedi'u cynnwys yng nghylch 2.
- Yr angen am sicrhau bod safonau mewn perthynas â gwasanaeth wyneb-yn-wyneb yn mynd tu hwnt i brif dderbynfeydd a chyfarfodydd personol sydd wedi eu trefnu ymlaen llaw.
- Yr angen am sicrhau eglurder bod y diffiniad o gyfarfodydd personol yn cynnwys pob cyswllt wyneb-yn-wyneb.
- Yr angen am bennu safon sydd yn gosod gofynion clir ar bolisiau recriwtio sefydliadau.

Derbyniwyd rhai ymatebion gan aelodau'r cyhoedd a oedd yn mynegi gwrthwynebiad cyffredinol i ddyletswyddau iaith.

Amlinellir prif themâu'r ymatebion a dderbyniwyd a oedd yn erbyn gwneud y safonau'n benodol gymwys isod:

- Yr angen i ystyried yr hinsawdd economaidd bresennol, a'r modd y caiff arian cyhoeddus ei wario ar y Gymraeg
- Blaenoriaethu meysydd polisi eraill dros y Gymraeg
- Perthnasedd y Gymraeg yng Nghymru
- Anghytuno â'r gofyniad y dylai'r Gymraeg ymddangos neu gael ei chyhoeddi'n gyntaf

Safonau cyflenwi gwasanaethau

Derbyniwyd sylwadau gan aelodau o'r cyhoedd oedd yn galw am yr angen i sicrhau y caiff safonau penodol eu pennu ar gyfer y cyrff iechyd sydd yn adlewyrchu canfyddiadau

Comisiynydd y Gymraeg yn ei adroddiad 'Fy Iaith, Fy Iechyd: Ymholiad Comisiynydd y Gymraeg i'r Gymraeg mewn Gofal Sylfaenol'. Ategwyd at hynny drwy nodi y dylid pennu safonau mewn perthynas â chontractau cenedlaethol â meddygon teulu a darparwyr gofal sylfaenol.

Derbyniwyd sylwadau oedd yn nodi bod gwendid anfwriadol, yn eu tyb hwy, yn y rheoliadau drafft, a hynny oherwydd nad yw'r safonau mewn perthynas â derbyn gwasanaeth Cymraeg wyneb-yn-wyneb yn mynd tu hwnt i gyfarfodydd personol sydd wedi eu trefnu ymlaen llaw a gwasanaeth mewn prif dderbynfeydd. Yn yr un modd, nodwyd ei bod hi'n hollbwysig bod rheoliadau mewn perthynas â chyrrff iechyd yn pennu safonau cyfarfodydd personol sy'n cwmpasu apwyntiadau, ymgynghoriadau a phob cyswllt wyneb-yn-wyneb arall o'r fath.

Pwysleisiwyd pwysigrwydd cyfarfodydd personol yn y maes iechyd, y maes addysg a'r maes cyfiawnder, gan dynnu sylw at y ffaith nad oeddent o'r farn y byddai'r rheoliadau drafft yn sicrhau darpariaeth Gymraeg wyneb-yn-wyneb y tu hwnt i gyfarfodydd personol ac mewn derbynfeydd. Ategwyd at hynny gan nodi y dylid ymestyn y diffiniad i gyd-destunau amrywiol eraill.

Derbyniwyd nifer o ymatebion a oedd yn cefnogi'r safonau mewn perthynas â chyfarfodydd nad ydynt yn agored i'r cyhoedd yn gyffredinol, a hynny gan gofio bod nifer o sefydliadau yn y maes cyfiawnder wedi eu cynnwys yng nghylch 2. Er bod y safonau yn cyfeirio at fuddiant neu lesiant personol, mynegwyd pryder gan rai nad oedd hi'n gwbl eglur a fyddai hynny'n cwmpasu hawl person i gael ei gyfweld yn Gymraeg yn y cyd-destun uchod.

Yng nghyd-destun arwyddion, roedd rhai ymatebwyr o'r farn y dylid sicrhau bod arwyddion electronig ac arddangosfeydd clywedol mewn lleoedd megis amgueddfeydd yn cael eu cwmpasu o fewn diffiniad y gweithgaredd hwn. Yn yr un modd, nodwyd y dylai uwchdeitlau ac is-deitlau mewn dramâu a pherfformiadau fod o fewn y diffiniad o arwyddion hefyd, gyda'r golwg ar osod safonau ar bersonau megis y Theatr Genedlaethol ac Opera Cenedlaethol Cymru.

Mewn cysylltiad â'r safonau yn ymwneud â chyrsgiau, pwysleisiodd nifer o ymatebwyr bwysigrwydd hyfforddiant proffesiynol ym maes iechyd ynghyd â sectorau eraill, a'r angen am bennu safonau a fyddai'n gwarantu cyrsiau datblygiad proffesiynol drwy gyfrwng y Gymraeg. Yn ogystal â hynny, mynegwyd pryder ynglŷn ag eglurder y diffiniad o gyrsgiau, gyda pherygl y gellid gweld cyrsiau sy'n agored i'r cyhoedd fel rhai ar gyfer aelodau o'r cyrrff neu sy'n cael eu rheoli gan y cyrrff yn unig. Nododd un ymatebwr bwysigrwydd y safonau hyn mewn perthynas â Chyngor Gweithredu Gwirfoddol Cymru.

Wrth ymateb i'r safonau mewn perthynas â dyfarnu ar geisiadau am grant, cyfeiriodd nifer o unigolion at bwysigrwydd pennu safonau a fyddai'n sicrhau bod amodau iaith Gymraeg yn cael eu gosod ar y grantiau a ddosberthir gan y sefydliadau sydd wedi'u cynnwys yng nghylch 2. Rhoddwyd pwyslais ar gyrrff megis Chwaraeon Cymru, Cyngor y Celfyddydau a'r Gronfa Loteri Fawr, gan nodi eu bod yn sefydliadau lle mae dosbarthiad grantiau yn hollbwysig o ran cynyddu defnydd a darpariaeth Gymraeg.

I'r un perwyl, nododd rhai ymatebwyr y dylid pennu safon ychwanegol mewn perthynas â

dyfarnu ar dendrau am gontract, gyda'r golwg ar sicrhau bod cwmnïau cynhyrchu annibynnol sy'n gyfrifol am gyflenwi gwasanaethau ar ran S4C hefyd yn dod o dan ddyletswyddau i symud tuag at ddefnydd mewnol o'r Gymraeg yn eu gweithgareddau dan gontract i'r Sianel Gymraeg.

Mynegwyd pryderon gan nifer o aelodau o'r cyhoedd nad oedd safon wedi ei phennu yn y rheoliadau drafft ar gyfer penodiadau cyhoeddus. Ategwyd at hynny gan nodi bod y cyn-Weinidog Llywodraeth Leol wedi datgan y byddai safonau yn ymwneud â'r broses penodiadau cyhoeddus er mwyn gosod trothwyon ar gyfer y nifer o siaradwyr Cymraeg.

Wrth ystyried y safonau mewn perthynas â hysbysiadau swyddogol, nododd nifer o ymatebwyr y dylid sicrhau bod y safonau hynny'n cael eu gwneud yn benodol gymwys i bob sefydliad sydd wedi eu cynnwys yn y cylch hwn. Ategwyd at hynny gan un ymatebwr a nododd y dylid sicrhau bod presgripsiynau yn cael eu cwmpasu o fewn diffiniad y gweithgaredd hwn. Er hynny, derbyniwyd rhai sylwadau oedd yn cwestiynu priodoldeb cyhoeddi hysbysiadau ar bynciau arbenigol yn y ddwy iaith, gan fynd ymlaen i gwestiynu'r angen i gyhoeddi hysbysiad swyddogol o gwbl yn yr achosion hynny.

Nododd un ymatebwr y dylai'r safonau mewn perthynas â chorfforaethau addysg (bellach ac uwch) ei gwneud hi'n ofynnol iddynt ymrwmo i ddarpariaeth addysgol, drwy gyfrwng y Gymraeg ac yn ddwyieithog, gan ddefnyddio eu hadnoddau eu hunain, yn ogystal â'r adnoddau a dderbynnir drwy ffrydiau allanol. Ategwyd at hynny gan nodi y dylai'r cyrff dan sylw hefyd ysgogi galw gan fyfyrwyr, yn ogystal ag ymateb iddo. Nodir yn Rheoliadau Safonau'r Gymraeg 2015 ⁴⁶ yr isod:

At ddibenion safonau 84, 85 a 86 (cyrsiau), ystyr —cwrw addysg yw unrhyw seminar, hyfforddiant, gweithdy neu ddarpariaeth debyg sy'n cael ei ddarparu neu ei darparu ar gyfer addysgu neu wella sgiliau aelodau o'r cyhoedd; ond nid yw'n cynnwys gweithgareddau na chyrff sy'n cael eu darparu fel rhan o'r cwricwlwm yn unol ag unrhyw ddeddfiad.

Dylai Gweinidogion Cymru sicrhau eglurder ar yr uchod wrth bennu safonau, a'u gwneud yn benodol gymwys i gorfforaethau addysg bellach ac uwch mewn rheoliadau.

Safonau llunio polisi

Cyfeiriodd un ymatebwr at bwysigrwydd gosod y safonau uchod ar bob corff yng nghylch 2, gan ystyried mai'r polisiâu sy'n sail i'w holl weithredoedd. Cyfeiriodd ymatebwr arall yn benodol at sefydliadau megis y Comisiynwyr Heddlu a Throsedd, Chwaraeon Cymru, Canolfan y Mileniwm ynghyd â'r Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol gan nodi y dylent roi mwy o ystyriaeth i'r Gymraeg wrth wneud penderfyniadau polisi.

I'r un perwyl, cyfeiriodd un ymatebwr at bwysigrwydd gwneud y safonau llunio polisi yn benodol gymwys i'r Comisiynwyr a enwir yng nghylch 2, gan nodi bod nifer o adroddiadau ganddynt lle nad oes sôn am y Gymraeg o gwbl, a hynny mewn meysydd lle bo hawliau iaith yn cael eu tramgwyddo arnynt yn gyson.

Derbyniwyd sylwadau penodol mewn perthynas â'r Swyddfa Gyfathrebiadau, gan nodi ei rôl hollbwysig wrth ddyfarnu trwyddedau radio a theledu. Gyda hynny mewn golwg, roedd yr ymatebwr dan sylw o'r farn bod safon sydd yn gosod amodau iaith ar drwyddedau yn

⁴⁶ Paragraff 37, Rhan 3, Atodlen 1, Rheoliadau Safonau'r Gymraeg (Gweinidogion Cymru, Cynghorau Sir a Chynghorau Bwrdeistref Sirol, ac Awdurdodau Parciau Cenedlaethol) 2015

cael ei phennu o dan y safonau llunio polisi neu'r safonau mewn perthynas â dyfarnu contractau.

O'r dystiolaeth a dderbyniwyd gan aelodau o'r cyhoedd, bu cyfeiriadau at nifer o'r cyrff rheoleiddio proffesiynau yng nghylch 2, gan nodi y dylid sicrhau y caiff safonau eu pennu ar eu cyfer a fydd yn arwain at well cynllunio gweithlu ar gyfer dibenion Cymru ddwyieithog.

Mynegwyd pryder gan un ymatebwr ynglŷn â chyfyngder effeithiolrwydd y safonau llunio polisi y bwriedir eu pennu. Ategwyd at hynny drwy nodi nad oes llawer o bolisiau'n gallu bodoli ar lefel leol yn unig, ac y dylent fod yn rhan o gyd-destun ehangach, yn aml yn genedlaethol.

Safonau gweithredu

Pwysleisiwyd pwysigrwydd rôl sefydliadau megis yr Amgueddfa Genedlaethol, Canolfan Mileniwm Cymru, S4C, Cyfoeth Naturiol Cymru, Llyfrgell Genedlaethol Cymru a'r Cyngor Llyfrau o ran cyfrannu at y Gymraeg fel iaith gwaith gan un ymatebwr. Nododd y dylai'r sefydliadau dan sylw, ymysg eraill, fod yn rai sydd yn gweithio tuag at weinyddu'n fewnol yn Gymraeg. O'r herwydd, roedd o'r farn y dylid pennu safonau gweithredu ychwanegol i'r rhai yn y rheoliadau drafft a fyddai'n galluogi'r sefydliadau hyn, ymysg eraill, i weithio tuag at y nod hwnnw.

Yn yr un modd, roedd nifer o'r farn y dylid pennu safonau haen uwch mewn perthynas â recriwtio, gan ei gwneud hi'n ofynnol i sefydliadau sydd eisoes yn gweinyddu drwy gyfrwng y Gymraeg recriwtio staff sy'n medru'r Gymraeg yn unig.

Derbyniwyd nifer o ymatebion gan y cyhoedd oedd yn nodi'r angen i bennu safonau a fyddai'n rhoi dyletswyddau ar brifysgolion i gynnig a darparu cyfleoedd i'w myfyrwyr yn Gymraeg (ac i'r di-Gymraeg ddysgu'r iaith yn rhugl), ynghyd â safon a fyddai'n sicrhau bod dyletswydd arnynt mewn perthynas â hyfforddi gweithlu'r dyfodol.

Wrth gyflwyno sylwadau mewn perthynas â Chomisiwn Ffiniau a Democratiaeth Leol Cymru, nododd un ymatebwr y dylid pennu safon a fyddai'n sicrhau bod cyfran o'r bobl sy'n cael eu penodi i'r Comisiwn yn siaradwyr Cymraeg, a hynny er mwyn adlewyrchu'r hyn a fynegwyd wrth ddiwygio'r gyfraith berthnasol. Derbyniwyd nifer o sylwadau a oedd yn nodi pwysigrwydd pennu safon o'r math hwn ar draws y sefydliadau dan sylw, a hynny er mwyn sicrhau y gall sefydliadau weithredu a chydymffurfio'n llawn â'r gofynion. I'r un perwyl, nododd un ymatebwr y dylid sicrhau bod safon yn cael ei phennu er mwyn gosod dyletswydd ar sefydliadau i gynnig rhaglenni dysgu Cymraeg dwys.

Derbyniwyd rhai sylwadau a oedd o'r farn y dylid eithrio swyddfeydd sefydliadol sydd tu allan i Gymru yng nghyd-destun y safonau gweithredu.

Safonau cadw cofnodion

Derbyniwyd nifer o ymatebion oedd yn gryf o'r farn y dylai fod sefydliadau yn gorfod cadw cofnodion, a hynny er mwyn sicrhau atebolrwydd a thryloywder cyhoeddus mewn perthynas â chydymffurfio â'r gofynion.

Er hynny, pwysleisiodd rhai ymatebwyr y dylai'r ddyletswydd i gadw cofnodion fod yn

gymesur, ac y byddai'n fuddsoddiad gwell i sefydliad wella ystod ac ansawdd eu gwasanaethau cyfrwng Cymraeg. Ategwyd at hynny gan nodi bod cyfrifoldeb ar Gomisiynydd y Gymraeg i ddyfarnu ar y cydbwysedd priodol hwnnw.

Undebau myfyrwyr corfforaethau addysg bellach ac uwch

Wrth ymateb i'r ymchwiliad safonau a gynhelir mewn perthynas â chorfforaethau addysg bellach ac uwch, derbyniwyd nifer o sylwadau a oedd yn nodi'r angen i wneud safonau'n gymwysadwy ac yn benodol gymwys i'r undebau myfyrwyr. Pwysleisiodd un ymatebwr y rhan hanfodol bwysig sydd gan undebau myfyrwyr wrth ddarparu gwasanaethau i'r myfyrwyr ar y cyd â'r corfforaethau dan sylw, gan gyfeirio yn benodol at gymorth a chynrychiolaeth academaidd ynghyd â diogelu lles a buddiannau'r myfyrwyr.

Cyfeiriodd yr ymatebwr dan sylw at y dylanwad uniongyrchol a phellgyrhaeddol y caiff yr undebau ar brofiad myfyrwyr, ynghyd â'r ffaith eu bod yn derbyn symiau sylweddol o arian gan y corfforaethau dan sylw. Ategwyd at hynny gan nodi bod cynllun iaith Gymraeg presennol un gorfforaeth yn cydnabod y berthynas sydd rhyngddynt hwy â'r undeb, a'r cyfrifoldeb sydd ganddynt i'r perwyl hynny.

Cyflwynwyd nifer o enghreifftiau o undebau myfyrwyr yn gweithredu'n ddwyieithog yn ystod y flwyddyn academaidd ddiwethaf. Er hynny, gan ystyried y gofynion ynghlwm â'r rheoliadau drafft, pwysleisiodd un ymatebwr mai tameidiog oedd hynny, ac yn aml wedi llawer o waith pwysu gan fyfyrwyr. Gyda hynny mewn golwg, mynegwyd pryder ynglŷn â'r diffyg cynllunio strategol a chanolog sydd ar gyfer datblygu'r Gymraeg o fewn Undebau myfyrwyr, gan beri i'r undebau drin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.

I'r perwyl hynny, roedd yr ymatebwr o'r farn y dylai Gweinidogion Cymru sicrhau bod safonau penodol yn cael eu pennu a'u gwneud yn benodol gymwys i gorfforaethau addysg, a hynny er mwyn cydnabod y berthynas hollbwysig â'r undebau, ynghyd â'r ystod o wasanaethau a ddarperir ganddynt i fyfyrwyr ar ran y corfforaethau dan sylw. Aed yr ymatebwr dan sylw ymlaen i nodi ei fod o'r farn y byddai peidio â phennu safonau o'r math hwn yn golygu na chaiff hawliau ieithyddol myfyrwyr Cymru eu diogelu, ac, o safbwynt y myfyrwyr hynny, mai yn ofer yr aiff unrhyw ymgais i osod safonau ar lefel gorfforaethol.

Atodiad B – Rhestr o'r ymatebwyr i'r ymchwiliad safonau

Isod ceir rhestr o'r person(au) perthnasol y cynhaliwyd ymchwiliad safonau mewn perthynas â hwy, y Panel Cynghori ynghyd ag aelodau'r cyhoedd a oedd yn fodlon inni gyhoeddi eu sylwadau.

Person perthnasol

- Prif Arolygydd Ei Mawrhydi dros Addysg a Hyfforddiant yng Nghymru

Aelodau'r cyhoedd

- Alun Jones
- Alun Ceri Jones
- Eifion Jones
- Elin Walker Jones
- Eiliw Alwyn
- Selwyn Lloyd-Jones
- Hywel Wyn Jones
- John Arwel Griffiths
- Lloyd Evans
- Anthony Barry
- Sharon Roberts
- Sion Jobbins
- Owen Saer
- Einir Sion
- Sian Gwenllian
- Lisbeth McLean
- Amanda Evans
- Rhys Glyn
- Anthony Barnard
- Anthony Caradog Evans
- Tim Jones
- Yasmin Morris
- Llinos Jones
- Aled Jones
- Dewi Snelson
- Emrys Wynne
- Curon Wyn Davies
- Bethan Harvey
- Mair Edwards
- Kathryn
- Helen Thomas
- Geraint Brython Edwards
- Rhodri Williams
- Ruth Evans

- Penri Williams
- Huw Jones
- Emyr Tomos
- Bethan Williams
- Llyr ap Gruffydd
- Robin Farrar
- Robert Jones
- Iago ap Steffan
- Sophie Hughes
- Huw Alun Roberts
- Chris Andrew
- Heledd Gwyndaf
- John Wynn Jones
- Manon James
- Gill Stephen
- Gwyn Williams
- Daron Pierce
- Sian Wyn Jones
- Emma Lloyd
- Neville Evans
- Diane Jones
- Jane Aaron
- Emyr Puw
- Harri Bryn Jones
- Liz Saville Roberts
- Craig ab Iago
- Rhian Davies
- Gwyn Sion Ifan
- Anna Williams
- Dyfan Jones
- Dai Hawkins
- Trefor Jones-Morris
- Dilwyn Morgan
- Y Parch. Emyr Wyn Thomas
- Bryn Davies
- Dr Ceridwen Lloyd Morgan
- Howard Thomas
- Connor
- Lydia Jones
- Rhodri Jones
- Bob Gaffey
- Angharad
- Ruth Williams
- Nic Daniels
- Jeffrey Jones
- Pablo Dubois
- Gareth Wood
- Llinos Roberts
- Bethan Jones

- Sian Mererid Jones
- Duncan Brown
- B Griffiths
- Awen M G Schiavone
- Osian Wyn Owen
- Robin Owain
- Judith Griffith
- Richard John Griffith
- Clive James
- Sion Williams
- Mathew Rees
- Thomas John Davies
- Ben Screen
- Mari Williams
- Enfys Jones
- Thomas Shaw
- Dafydd Thomas
- Angharad Brown
- John Jones
- Iago Sion
- Dafydd Williams
- Ieuan Parry
- Huw Thomas
- William Schleising
- Huw Roberts

Sefydliadau/Mudiadau

- Cymdeithas yr Iaith Gymraeg
- Dyfodol i'r Iaith
- Mentrau Iaith Cymru
- Swyddog y Gymraeg, Undeb Myfyrwyr Prifysgol Caerdydd a Phwyllgor y Gymdeithas Gymraeg, Prifysgol Caerdydd
- Coleg Gymraeg Cenedlaethol

Panel Cynghori Comisiynydd y Gymraeg

- Dr Ian Rees
- Gareth Jones
- Yr Athro Gwynedd Parry
- Bethan Jones Parry
- Carl Cooper